

5579

1861.

5579

м. н. б. р. 818

2/56

Правила чинотворения

САДРЖАЙ.

ПРВЫЙ ДЕО.

страна.

О обштимъ начелнама у науци о трговини . . . . . 1.

ГЛАВА I.

Размера злата према сребру . . . . . 4.

ГЛАВА II.

О банкама . . . . . 7.

ГЛАВА III.

О обрту новца . . . . . 11.

ГЛАВА IV.

О приди (интересу) и о повереню (кредиту) . . . 13.

ГЛАВА V.

О равной вредности (Parí) . . . . . 15.

ГЛАВА VI.

О меницама . . . . . 18.

ДРУГИЙ ДЕО.

ГЛАВА VII.

О роби . . . . . 28.

ГЛАВА VIII.

Разделѣнїѣ трговине са робомъ . . . . . 31.

ГЛАВА IX.

О мери и о кантару . . . . . 34.

ГЛАВА X.

О прорачуваню робе и о спекуляціама . . . . . 37.

ТРЕТІЙ ДЮ.

ГЛАВА XI.

О собственой (прорге) трговини . . . . . 39.

ГЛАВА XII.

О набавлячкѣй (комисіонскѣй) трговини . . . . . 42.

ГЛАВА XIII.

О провозной и одправлячкѣй (експедиціонной) трго-
вини . . . . . 45.

ГЛАВА XIV.

О ортачкѣй или друштвеной трговини . . . . . 47.

ГЛАВА XV.

О безименнѣмъ (акціонарскимъ) друштвима, или о
явнимъ трговачкимъ компаніама . . . . . 49.

ГЛАВА XVI.

О другимъ, не толико обичнимъ начиніама трговине 54.

ЧЕТВЕРТЫЙ ДЮ.

ГЛАВА XVII.

О пловитби . . . . . 58.

ГЛАВА XVIII.

О аваріи . . . . . 62.

ГЛАВА XIX.

О асекураціама . . . . . 64.

ГЛАВА XX.

О посредственштву . . . . . 68.

ГЛАВА XXI.

О кнѣйговодству^ѣ. . . . . 70.

ГЛАВА XXII.

О презадужености (банкротству и фаллименту.) . . . 73.

ПЕТЫЙ ДЕО.

ГЛАВА XXIII.

О трговачкой политици у общте . . . . . 76.

ГЛАВА XXIV.

Обшта трговачка политика односно на трговину са
производима . . . . . 80.

ГЛАВА XXV.

О трговачкой политици односно на колонијалну тр-
говину . . . . . 83.

ГЛАВА XXVI.

О трговачкой политици односно на мануфактурну
трговину . . . . . 85.

ГЛАВА XXVII.

О трговачкой политици односно на међу-трговину 88.

ГЛАВА XXVIII.

О трговачкой политици односно на пловитбу . . 90.

ГЛАВА XXIX.

О трговачкой политици односно на разна помоћна
средства трговине . . . . . 92.

ГЛАВА XXX.

О трговачкой политици односно на ђумрукъ . . 93.

ГЛАВА XXXI.

Обште приметбе о трговачкомъ праву . . . . 95.

Мини

Смоленск

Август 2 1870

ПРВЫЙ ДЕО.

О общитимъ начелима у науки о трговини.

§ 1.

Набавити залишность производа природни, вештачки или умни (као робу) съ намеромъ, да оваке производе другима уступимо са добитомъ, а по околностима и са штетомъ, — то се зове: трговати или трговину радити.

§ 2.

Трговина меняна она є, кадъ производе природне, вештачке и умне (п. пр. књиге) едно за друго даємо и узимамо.

§ 3.

Одкако се употребљава новацъ, престала є скоро сасвимъ трговина меняна, па тако є постао новацъ прва потреба у трговини.

§ 4.

Наука о трговини дели се:

- 1.) У науку о новцу и заступни средства новца;
- 2.) У познаванъ робе;
- 3.) У разне начине трговине;
- 4.) У нуждне помоћне послове у трговини, као што су: кореспонденција, књигководство и т. д., и
- 5.) У трговачку политику и знанъ общтегъ трговачкогъ права.

§ 5.

Кодъ науке о новцу валя имати у виду:

- 1.) Самъ новаць у обште и размеру злата према сребру;
- 2.) Банкѣ и акциѣ;
- 3.) Обртъ или циркулацию новца;
- 4.) Приду и добру веру (кредитъ) и
- 5.) Новаць разви држава и нѣгову равну вредностъ (pari).

§ 6.

Кодъ робе треба имати у виду:

- 1.) Робу по валяности своіой;
- 2.) Разне струке робе;
- 3.) За робу определѣну меру, тару и раваць;
- 4.) Како се определява цена робе; прорачунањѣ (калкулацио) робе и инспеулациѣ трговца са робомъ.

§ 7.

Разни има трговина, и то:

- 1.) Тако зване собствене (прѣорге) трговине;
- 2.) Друштвене, компаниске или ортачке трговине међу приватнимъ лицима;
- 3.) Набављачке (комисионерске) трговине;
- 4.) Провозне (транзито) и одправљачке (експедиционе) трговине;
- 5.) Јавни трговачки компани;
- 6.) Манѣ обични начина трговине, као:
  - а.) Велико-авантирска трговина;
  - б.) Трговина на преміѣ;
  - в.) Трговина са акцијама и т.д.

§ 8.

Помоћна средства трговине есу:

- 1.) Пловитѣа;

- 2.) Накнада штете, кадъ се на води роба изгуби или поквари, тако звана авария;
- 3.) Осигураваня (асекураціе);
- 4.) Посредствованъ (сензарія) и
- 5.) Которска знаня, као: кореспонденція, книговодство и т. д.

§ 9.

Трговачка политика гледа:

- 1.) На садашнѣ и будуће измене у трговачкој политици;
- 2.) На права начела трговачке политике односно на трговину са производима;
- 3.) На трговачку политику односно на колонијалну трговину;
- 4.) На трговачку политику односно на мануфактурну трговину;
- 5.) На трговачку политику односно на међу-трговину;
- 6.) На трговачку политику односно на пловитбу;
- 7.) На трговачку политику односно на разна поможна средства трговине, као: на банке, поште и т. д.
- 8.) На трговачку политику односно на бумруке;
- 9.) На обшта трговачка права.

ГЛАВА I.

Размера злата према сребру.

§ 10.

При обрту злата треба знати, колико се може добити злата или сребра за неку робу. Кадъ би злато или сребро било сасвимъ чисто (т. е. безъ икаквогъ страногъ додатка), онда би се кантаренѣмъ вредность најлакше дознати могла.

§ 11.

Али, чисто злато и сребро одвећъ е мекано, па би у виду монете при свакидашиѣмъ употребљеню много губило очешаиѣмъ, зато се увидило, да е нужно, злату и сребру при кованю монета додати некиј другїй металъ, да би тврђе постало, а то бива обично са бакромъ. Другїй е узрокъ додаваня бакра у монете златне и сребрне, да би се наплатили трошкови за кованѣ, а негде и то, да би владоцъ ползу имао. Тако е н. пр. јошъ пре неколико година имао у себи прайскїй талирѣ $\frac{3}{4}$ сребра и $\frac{1}{4}$ бакра.

§ 12.

Кодъ златни и сребрни монета ваља пазити на то, какву имаю тежину, и каква е у њима важина злата или сребра (Schrot und Korn). Н. пр. прайскїй е талирѣ тежакъ $463\frac{1}{3}$ холандски аса, али у њѣму има чистогъ сребра само $347\frac{1}{2}$ холандски аса.

§ 13.

Тежина монета определява се обично по холандскимъ асима. У Немачкой е мера за златне и сребрне монете марка келнска, која има тежину одъ 16 лота или 4864 холандски аса. У Француской и у Холандской употребљава се троаска марка, која е тешка 5120 холандски аса. Дакле 19 марке троаске есу = 20 келнски марка.

§ 14.

По тежини има една марка злата 21 карата по 12 грена; една марка сребра има 16 лота по 18 грена.

§ 15.

Свака е монета вешто израђена стварь, која стае трошка. Овай се трошакъ урачуна у вредность монете. Тако е н. пр. Француска издавала свою златну и сребрну монету по $8\frac{1}{3}\%$ скупљѣ, него што е куповала чисто злато и сребро.

§ 16.

Сада има злато много већу вредность одъ сребра и стов скоро у свима земљама европскимъ као

$$= 1 : 14\frac{1}{2} \text{ до } 15\frac{1}{4},$$

т. е. $14\frac{1}{2}$ а у некимъ (особито севернимъ) земљама и $15\frac{1}{4}$ марке сребра финогъ, (које никакву смесу нема), равне су едной марки финогъ злата.

Бакарногъ новца највише има у Данской, Шведской, Немачкой и у Русији. Најтежій е бакарный новацъ у Шведской, зато се често и извози.

§ 17.

Да би цену мануфактурногъ или фабричногъ производа точно определили, морамо при прорачунаню (калкулацији) ове точке у виду имати:

- 1.) Време;
- 2.) Награду рада;
- 3.) Материю за фабрикацію;
- 4.) Вредность и оправке машина и алата фабрички;
- 5.) Приду уложене главнице (капитала) у фабрику и
- 6.) Разну државну порезу.

§ 18.

Познаванѣ новца важно е јошѣ и зато, што се по њѣму определява вредность сваке продавајуће ствари. — Исто тако цени се по новцу вредность сваке собственности, која може да се употреби, али таква вредность може бити по околностима или већа или мања.

ГЛАВА II.

О банкама.

§ 19.

У средиѣмъ веку била е најживља трговина у Ћенови и у Венеци; тамо су најпре дошли трговци на ту мисао, да оснују заведења, која би олакшала исплаћивања са готовимъ новцемъ и назвали су ихъ „банке.“

§ 20.

У Венецији улагали су трговци по могућству свомъ суме новаца и то подъ надзоромъ владе и на сигурномъ месту. О свакој тамо уложеној суми новаца водио се савестанъ рачунъ тако, кадъ е еданъ одъ улагача другомъ улагачу имао нешто платити, онда се само ова сума пренашала у књигама банке са рачуна едногъ улагача на рачунъ другога.

§ 21.

Банке нису само зато устројене, да би у њима новци сигурно лежали и да би се исплаћивањъ међусобно олакшало, но и за друге цели, као н. пр да на заемъ издаю и т. д.

§ 22.

Кадъ е банка тако устројена, да се пренаша сума нека одъ рачуна едногъ улагача на рачунъ дру-

гога самимъ переписаѣмъ, онда се овака банка зове „жиро-банка.“

§ 23.

Ако-ли е банка на тай начинъ устроена, да свакомъ участнику свомъ при свагдашѣмъ улагаю издае у округлимъ сумама неке квите на цедульицама, коє свакий безъ разлике за готовъ новаць промени ти може у банки, безъ да се тамо пита, како е и на кои начинъ цедуль добио, онда се овака банка зове: „банка за цедуль“ (банкноте).

§ 24.

Разлика е дакле између жиро-банке и банке за цедуль ова: жиро-банка свакий улогъ готовогъ новца (обично по некомъ определѣномъ течаю) бележи у кнѣгу свою и то на страну одобраваня (приманя, кредита); напротивъ банка за цедуль издае банкноте за уложене готове новце.

§ 25.

Найвећа е садъ Лондонска банка, коя е 1694-године основана.

§ 26.

Банкноте зато се кадкадъ предпоставляю готовомъ новцу, ерѣ лакше улазе у обртъ, него готовъ новаць.

§ 27.

Кадъ банка за цедуль добру веру (кредита) има, или кадъ ужива поверенѣ, т. е. кадъ е у станю да за готове улоге издате банкноте промени у свако доба и безъ затезаня за готовъ новаць, — онда она може у вредности и двапутъ и трипутъ толико банкнота издати, колико има готове уложене главнице, и тако учинити, да акціонари или господари одъ банке велику користь имаю.

§ 28.

Овака банка може одъ штете бити за све свое участнике а и сасвимъ пропасти:

1.) Ако е несрећно спекулирала или ако туђимъ банкротствима и т. п. дође у то положенѣ, да ине у станю по означеной вредности за готовъ новацъ променити ове банкноте, коє јој се за ту цель доносе и коє е она сама издала;

2.) Ако е у рату морала издати велике суме новаца као наметнуту порезу; ако влада кодъ њѣ насилно позаймноє; и подобнимъ начинима може банка до тога доћи, да са радњомъ мора престати или да сасвимъ пропадне. У првомъ случаю губе њѣне банкноте одъ означене вредности, а у другомъ случаю банкноте њѣне немаю никакву вредность.

§ 29.

Одъ банкнота добро валя разликовати тако званый папирный новацъ. Има земаля у којима се са папирнимъ повцемъ многе преваре чине а у некимъ државама стои овај новацъ у унутрашњости и изванъ земаљ яко подъ означеномъ вредности.

§ 30.

Државне облигаціє, државни папири и државни ефекти, (коє валя разликовати одъ папирногъ повца), есу одъ државе осигуране (гарантиране) писмене обвезаности за неке известне округле суме н. пр. 100, 500, 1000 талира или форинтѣй, одъ кои притяжатель сваке године или по' године добия приду, кадъ одъ облигаціє одсече и икасира цедульицу, — какви многи има паштампани покрай облигаціє, и коє се зову купони. — Државне облигаціє, државни папири и државни ефекти доуде представляю имаовину,

коя носи приду, докъ одрже означену пѣнну вредность; а где є мудра и штедљива влада, тамо добияю јошъ и већу вредность, што се течаємъ (курсомъ) изражава. Кадъ вредность државногъ папира веља постане, онда се вели, да „скаче у вредности“; кадъ пакъ гуви одъ вредности, онда „пада у вредности“; а ово последнѣ бива у државама, коє су упропаштене ратомъ или раскоштомъ владе, па су зато и у кредиту свомъ пале.

ГЛАВА III.

О обрту новца.

§ 31.

Садъ е новацъ главно средство, съ коимъ се награђуе радъ, а то изъ тогъ узрока, што съ новцемъ свакий свое потребе набавити може.

Новацъ захвата найманъй просторъ, може се безъ штете разделить на найманъ делове и ние изложенъ великомъ квару.

§ 32.

Што више новца прелази за учинъне услуге или за радъ изъ едне руке у другу, у толико и држава има више добита, а овай добить долази одъ услуга и одъ рада.

§ 33.

Али кадъ би се новацъ обртао само н. пр. међу карташима и играчима, онда држава неби никакве ползе одъ такогъ обрта имала.

§ 34.

У држави може имати новацъ великий обртъ, а да е опетъ найвећий део народа яданъ и сиромашанъ, као што е то н. пр. јошъ и садъ у Енглеской.

§ 35.

Обртъ новца може бити или унутрашный или спољашный.

§ 36.

Найкористни є онай обртъ новца, кои бива у самомъ народу између разни сталежа. Ови су:

- 1.) Селяци или земљоделци;
- 2.) Варошани, или: занатлиѣ и трговци;
- 3.) Учени люди, војници, државни званичници, попови и т. д.

У добро устроенимъ државама мораю бити одъ прилике одъ петъ людій, четири нѣи селяка.

§ 37.

Ако се у држави набавляю потребе изъ страни земаля, онда произлази отуда спољашній обртъ новца, а тай обртъ може бити, какве су кадъ околности, или користанъ, или штетанъ.

ГЛАВА VI.

О приди (интересу) и о повереню (кредиту).

§ 38.

Прида или интересъ то є награда или накнада, кою право има очекивати онај, кои є на заемъ дао главницу (капиталъ).

Прида уговара се на сваку стотину, и не сме да пређе у томе закономъ одређену границу. (У Србији н. пр. 12 гроша на сваки 100 гроша).

§ 39.

Прида се управља по околностима, и велика є тамо, где поверитељ налази заштиту кодъ суда; где му несигурно лежи новацъ и где нема много новца у народу. — У противнимъ околностима прида є мала.

§ 40.

Кредитъ є вера у дужника одъ стране поверитеља. Кредитъ може бити или:

1.) Заложный (ипотекарный), кадъ є поверенѣ основано на залоги, као н. пр. кућа, башта, њива и т. д.

2.) Личный, кои є основанъ само на личности дужниковой.

§ 41.

Тамо, где благостанѣ трговца зависи одъ личногъ кредита, треба онъ да се труди, да га одржи. Зато мора бити поштенъ, делателанъ, предосторо-

жанъ, уреданъ у своимъ пословима, несме да се упушта у опасна предузећа, несме бити раскошанъ, мора увекъ уредно и точно плаћати, добру и цени вредну робу држати, и т. д.

§ 42.

Прида има упливъ на земљоделство, еръ где е велика прида, тамо е земля евтиния, а где е прида мала, тамо е земля скупля.

§ 43.

Прида за државне дуговне облигаціе обично е мало мања одъ оне, кои е уобичаена у грађанскомъ животу; али и ова се управља по разномъ степену сигурности.

§ 44.

Лихоимство (зеленаштво), то е лакомство за већомъ придомъ, него што то законъ дозвољава. Кадъ н. пр. неко у Србији узима одъ свогъ дужника за 100 на годину 15, 20, 30, па јошъ и више, онда е такавъ човекъ лихоимаць (зеленашъ).

Садъ се у некимъ државама ради о томе, да се закономъ не одређуе, колико се може узети приде за новаць, кои се на заемъ дае.

Банкери, кои за ручну залогу новаць на заемъ даю, узимаю обично мало већу приду, него што е закономъ дозвољено.

ГЛАВА V.

О равной вредности (Parí).

§ 45.

Одъ велике би ползе било за трговину, кадъ би све државе ковале монете еднога имена, равне тежине и важине. Али ће се ова жеља тешко кадъ остварити.

§ 46.

Свака скоро држава има своје монете, кое се яко разликую одъ монета други држава како у тежини, тако и у важини својой. Зато се у трговини ошазила потреба сраивявана разни монета по својой унутрашньой (т. е. правой) вредности.

§ 47.

Кадъ дакле кажемо: „равна вредность“ или „пари“, онда разумемо тимъ изразомъ количну размеру, по којой су две разне монете межу собомъ равне односно на унутрашню свою вредность.

Равна вредность одъ две монете определява се дакле множиномъ финогъ метала, колико свака таквогъ у себи садржава (и то: колико има злата у златнимъ а сребра у сребрнимъ монетама) а додакъ бакра не узима се у призренѣ, еръ се врло мало одъ нѣга меће у монете. За олакнанѣ прорачуваня равне вредности одъ две монете, има назначено у больимъ монетнимъ таблицама:

1.) Колико е холандски аса тешка свака монета

2.) Колико комада одъ едне монете иду на едну келнску марку финогъ сребра. Тако и. пр. налазило се у больимъ монетнимъ таблицама, да 14 комада прайски талира имаю управо тежину одъ 1 келнске марке финогъ сребра, а исто толико финогъ сребра било е у $24\frac{1}{2}$ форинте, коє су коване по правилима южно-немачкогъ монетногъ уговора одъ $\frac{13}{25}$. Августа 1837. год. — Равняю се дакле

14 талира прайскогъ течая са (=) $24\frac{1}{2}$ фор.

или $14 \cdot 2 = 28$ талира прайс. течая = 49 фор. (= $\frac{49}{2} \cdot 2$)

или у найманьимъ броевима (:7) 4 тал. прайс. = 7 фор.

Дакле 1 талиръ прайскій = $\frac{7}{4}$ фор. = $1\frac{3}{4}$ фор. Ова е дакле последня размера равна вредность (пари) између талира прайскогъ и форинте южно немачке.

§ 48.

При сравняваню монета мора се пазити на разне измене, коима монете подлеже; ерь по разлики места и околностей више се тражи часъ една часъ друга монета, а тимъ постае непостоянна цена (курсъ). Паравно е дакле, да се равна вредность не слаже увекъ са магновеномъ и местномъ вредности. Ако-ли се случайно уравни магновена и местна вредность, онда се каже, да непостоянна цена стои на равной вредности, (курсъ е ал-пари, или: курсъ стои пари).

§ 49.

Новацъ има определъну свою вредность у жи-ро-банки, ерь се тамо прима само по стално-определъной цени, а издає се мало скупль. Н. пр. Хамбургска банка прима улоге само у сребрнимъ шибкама, коє мораю имати важину (финоћу) одъ 15 лота и 12 грена. Едну келнску марку финогъ сребра оваке шибке рачуна банка у 27 марке и 10 шиллинга банко, па тако њ и уише улагачу у њгово прима-

нѣ. Али кадъ улагачъ вади свой улогъ изъ банке, онда му ова рачуна келнску марку финогъ сребра у 27 марке и 12 шилинга банко. — Овако дакле долазе $9\frac{5}{21}$ талира прайски, или $9\frac{5}{14} \times 3 = 27\frac{5}{8}$ марки банко на одну келнску марку финогъ сребра.

§ 50.

Размера између злата и сребра ние увекъ еднака, ерѣ се управля по околностима и постае кадъ виша кадъ нижа. Кадъ н. пр. 1 † (ово е знакъ за дукать) у Хамбургу има цену одъ 6 марки банко, онда кажемо, да тамо дукать стои са сребромъ у равной вредности (ал-пари).

§ 51.

Кадъ е размера злата према сребру виша или нижа, онда то означавамо са $\%$ (процентима, — на сто). Тако н. пр. кадъ би златна монета, Фридрихсдоръ, стаала у 12% више одъ прайскогъ сребра, онда то значи, да су 100 талира прайски у Фридрихсдорима = 112 талира прайски. Кадъ би пакъ у Хамбургу н. пр. дукать у 2% ниже стало одъ новца тамошиѣ банке, губили би дукати 2% , дакле биле би 102 марке — банко у дукатима = 100 марке банко.

§ 52.

Кадъ се боля монета са лошиомъ изравна у вредности са некимъ додаткомъ, онда се тај додаткъ или вишакъ зове придая или ажю. Придая рачуна се на $\%$. Тако н. пр. плаћа се придая, кадъ се ситна сребрна монета меня у крупну. Кадъ би меняо аустрискій ситный сребрный новаць одъ 6 крайцара сребра за аустриске цванцигере, а цванцигери би стаали у 15% више, онда би морао 115 цванцигера у шестацима дати за 100 цванцигера. Додатакъ или вишакъ одъ 15 цванцигера у шестацима, то би била придая или ажю.

ГЛАВА VI.

0 меницама.

§ 53.

Трговци су измислили просто едно средство, да би олакшали исплаћивања на удаљнимъ местима, а то су менице.

§ 54.

Меница е писмено обвезателство, у коме мора бити речъ „меница“, и съ којомъ се издатељ подписомъ своимъ обвезуе по меничномъ праву, да ће неку суму новаца, која мора бити у слогу (тексту) менице писменима написана, за одређено време или самъ или преко другога, лица (повученога, трасата или приемника, акцептанта) исплатити некомъ у меници именованомъ трећемъ лицу (ремитенту) кои може приманѣ ове суме онетъ некомъ четвртномъ и т. д. лицу уступити.

§ 55.

Меница може двояка бити према томе како се њомъ обвезуе издатељ: или изјављуе, да ће самъ исплатити означену суму, или одређуе неко друго лице, које ће исту суму исплатити. По томе може бити меница:

I.) Вучена (трасирана), или тако звана трговачка меница, т. е. таква, која гласи, да ће е неко друго лице исплатити; а овака се меница зове иначе и права меница;

2.) СОБСТВЕНА (СУВА) МЕНИЦА, КОІОМЪ СЕ ИЗДАТЕЛЬ САМЪ ОБВЕЗУЄ, ДА ЂЕ ИЗВЕСТНУ СУМУ НОВАЦА ИСПЛАТИТИ ПОВЕРИТЕЛЮ ИЛИ ПО НАЛОГУ ОВОГА У ОДРЕЂЕНО ВРЕМЕ. СОБСТВЕНА МЕНИЦА НАЛИЧИ ВИШЕ НА ОБЛИГАЦІЮ.

§ 56.

За праву вучену трговачку меницу нужна су четири лица:

1.) Ремитентъ, или оно лице, кое зато купує меницу, да њомъ или исплати свой дугъ, или да є опетъ некомъ другомъ уступи:

2.) Издаватель менице (трасантъ), кои собомъ издату меницу вуче на удалъногъ свогъ пріятеля, да би овай у меници означену суму новаца некомъ нарочито именованомъ лицу исплатио;

3.) Показатель менице (презентантъ), т. є. оно лице, кое ђе да прими у меници означену суму новаца, па збогъ тога мора предходно показати (презентирати) меницу ономе, кои ђе суму исплатити;

4.) Вученый (трасать) є онай, на когъ є меница вучена, коя му се збогъ исплате показує (презентира). Онъ на меницу има да напише речъ „примль-на“, а подъ то да стави име и презиме свое, а исто тако и датумъ, ако є меница „по виђеню.“ Овимъ подписаньмъ онъ постає приемникъ менице.

§ 57.

Ремитентъ и показатель менице може бити едно и исто лице у случаю, кадъ и. пр. као путникъ, ради свое угодности у едномъ месту купує или добив меницу, за кою у другомъ месту прима новце.

§ 58.

Єдно и исто лице може бити и ремитентъ и издаватель менице, кадъ у ономъ истомъ месту мора да плаћа, где има новаць примати. У овомъ случаю то

лице издае меницу на собствениу наредбу, вуче е на свогъ дужника и плаћа съ нѣомъ у истомъ месту оногъ поверителя, збогъ когъ е меницу издало.

§ 59.

Добро валя разликовати обявљеня на исплату (асигнацие) одъ меница, еръ се яко разликую и у форми и у сили закономъ.

§ 60.

Са изразомъ „по наредви“ (ordr e) право добиа господарь или показатель менице, да може уступи-ти или на другога пренети у меници означену суму, кою онъ има да прими одъ вученогъ или приемника.

§ 61.

Преносъ (indossament; endossament; giro), е уступанъ менице са свима правима на друго лице; преносъ мора назначенъ бити пре рока плаћаня на леѣама менице овако:

„За мене (насъ) по наредби господара Н. Н. Вредность у новцу (роби и т. д.)“

„У Београду, 1. Августа, 1861.“

„Н. Н.“

или овако:

„За мене (насъ) на господара Н. Н. Вредность у рачуну.“

„У Београду, 1. Августа, 1861.“

„Н. Н.“

Кадъ се на друго лице пренесе меница на овай последний начинъ, дакле безъ изрази „по наредви“, онда то лице не може меницу даль преносити, већъ ће причекати рокъ исплате, а ако е такова меница „примљвна“, самъ ће да дигне новце.

На изразъ „по наредви“ валя дакле пазити и кодъ менице и кодъ преноса.

§ 62.

Преноситель (indossant; endossant; girant); оно е лице, кое меницу преноси (по наведеномъ примѣру у §. 61.) на друго лице. Ово друго лице, — на

кое се преноси овимъ начиномъ меница са свима правима и коемъ мора вученый (трасать) платити суму у меници означену, — зове се **ПРЕНЕШЕНЬ** (indossat; endossat; girat). Ако є пренешеномъ уступљна меница са изразомъ „по наредби“, то онъ може исту меницу опетъ пренети на треће лице са или безъ изрази: „по наредби“, на тако и онъ постає преноситель и т. д. Али пренашања могу бити само до рока плаћања, онда иште последний пренешеный одъ приемника суму новаца у меници означену. Ако приемникъ исплати меницу, онда є свршенъ меничный посао.

§ 63.

Меница веже врло строго, зато се у форми менице састављаю и обичне дуговне обвезапости. У овакомъ є случаю издатель менице уедно и приемникъ. — Овака меница зове се **СОВСТВЕНА** или **СУВА** меница.

§ 64.

Вучена или тако звана **ТРГОВАЧКА** меница овако гласи:

*У Београду, 1. Августа, 1861. 2000 гроша чарш.
Осамъ дана по виђењу платите за ову прву меницу госп.
Стевану Павловићу у Шабцу или поѣвовой наредби
суму одъ две хиљаде гроша чаршиски.
Вредность примио самъ у готовомъ новцу а Ви є ставите у рачунъ по известію, (безъ известія).*

*Господару Кости Лазаревићу,
у Шабцу.*

Јованъ Дражићъ.

*У случаю потребе кодъ
господара Живка Штедића.*

Примљна

за 2000 гроша чарш.

У Шабцу, 3. Августа, 1861.

Коста Лазаревићъ.

Ово е вучена или трговачка меница, у којој има осимъ другогъ вученогъ за случай потребе све, што се најстрожіе може изискивати одъ менице.

§ 65.

Собствена или сува меница, која ние издата „по наредби“, дакле се и не може пренети на другогъ, — оваку има форму:

У Београду, 1. Августа, 1861. 700 гроша чарш.
Три месеца одъ данасъ платићу за ову мою собствenu меницу господару Стевану Павличевићу суму одъ
седамъ стошина гроша чаршиски.
Ову суму примио самъ и обвезуемъ се, да ћу е на одређеный рокъ точно и по меничномъ праву исплатити.
На мене самогъ, *Јованъ Дражићъ.*
на еде да будемъ.
Јованъ Дражићъ.

§ 66.

Объявљеня на исплату (асигнаціе) оваку имаю форму:

У Крагуевцу, 10. Августа, 1861. 12 дук. цес.
По виђењу изволиће господа Кожићъ и друштво у Београду за ово объявљенъ на исплату исплатити господару Јовану Вредићу или по његовой наредби, суму одъ
дванаестъ дуката цесарски,
а мене съ томъ сумомъ обтеретити по известію (безъ известія).

Ђорђе Мишићъ,
банкеръ.

§ 67.

Ако вученый неће да прими показану му меницу, или ако приеминикъ последнѣмъ господару мени-

це неће или неможе да исплати суму примљиве менице, то овај господарь, — ако е онъ последний пренесеный — има право, да исплату меничне суме најстрожије зактева одъ свогъ преносителя. Ово право имаю и сви други пренесени чакъ до издателя менице, одъ когъ на последку могу сви пренесени накнаду тражити. По обичаю трговачкомъ, — али не по правилу — подиже се протестъ само збогъ неприема, али не противъ примљиве и не исплаћене менице.

§ 68.

Протестъ е писмено изјасниъ судско или заклетогъ меничногъ нотара предъ сведоцима, у комъ мора бити меница одъ речи до речи преписана, исто тако и приеъмъ, преносъ и име онога, кои е означенъ на меници, да е по потреби исплати; даљъ, да е повуђенъ да меницу исплати, присуство или одсуство онога, кои треба да плати, узрокъ неплаћаня, немогућностъ или нехтенъ подписати се и на последку данъ, месецъ и година изискатогъ протеста.

§ 69.

По подигнутомъ протесту држе се сви пренесени поглавито издателя, па зато пачине на овога нову меницу (*ricambio*), у којој е означена у толико већа сума новаца, у колико износе трошкови око протеста, цисама, приде и т. д.

§ 70.

Обичай е кодъ трговаца да за исплату менице оставе мало дужий рокъ, него што е у меници означенъ, а то, колико збогъ удаљня места, толико и збогъ потребе, да се дозволи трговцу мало више времена, како би се лакше спремио да исплати примљиву меницу. Овај е обичай разанъ у разнимъ земљама и варошима, не само у томе, колико трае, но

и одъ когъ се времена рачуна. На некимъ пѣцама рачуна се одъ дана показаня или приема, на другимъ пѣцама еданъ данъ доцнѣ. Менице дакле по обычаю (*uso*) издате могу бити или менице по виѣню (*a vista*) или одъ дана, кадъ су издате (*a dato*). На дуже, него обычно време гласѣнимъ меницама означава се то овако: „2 обичая“ (*a 2 uso*), „1½ обичая“ (*a 1½ uso*); краій рокъ може се овако означити: „½ обичая“ (*a ½ uso*). На немачкимъ пѣцама био є обичайный рокъ 14—15 дана после показаня менице, коя є била вучена на тамошню кою пѣцу.

§ 71.

Одпре, а и садъ јошъ право има вученый, да исплати меницу текъ неколико дана после рока у меници означеногъ, макаръ да є меницу пре тога и примио. Дани између рока и доцнѣ исплате зову се дани почeka (*jours de grâces; Respekttage*). Где є то било уобичаено, за време дана почeka ние се могло подѣћи протестъ збогъ неисплате. — Добре трговачке вуѣе никадъ се не служе овимъ отезающимъ средствомъ.

§ 72.

Менице „по виѣню“ есу оне, кое се исплаћую или одма, или известно време после показаня, и то по желѣи издательвой. Кадъ є н. пр. означено у меници: „по виѣню“ или „одма по виѣню“ (*a vista; a vue; nach Sicht*), онда се овака меница мора исплатити или одма или најдоцнѣ 24 сата после показаня. — Велике суме новаца не вуку се на овако кратакъ рокъ.

§ 73.

Одвлаченѣ приде (интереса) при купованю менице за дане пре истеченогъ рока. — зове се дисконтъ (есконтъ). При рачуваню дисконта узима се, да го-

дина има само 360 дана, а дисконтъ е на добримъ мѣнама 3, 4, 5 до 6%.

§ 74.

Стална вредность (feste Valuta) е она, која е означена у течаинимъ таблицама еданъ путъ за свагда као стална и непроменљива и као единица меничне вредности између две меничне мѣне. На противъ друге неке меничне мѣне већа или мања менична вредность, која се дае за единицу, зове се променљива вредность (variierende Valuta). Ако видимо у лайпцигской течаини таблица брой 78, то овај брой означава новчану или меничну променљиву вредность, т. е. Лайпцигъ плаћа 78 талира (више или мањ) за 300 франака у меницама. Ови 300 франака есу дакле стална вредность или непроменљива единица француске меничне вредности.

§ 75.

Са променљивомъ вредности добња стална вредность кадъ већу, кадъ мању цену, а то се зове „течај“ (курсъ).

§ 76.

Течај и течајне таблице есу исто оно у трговини са меницама (у банкерской трговини), што су ценовници робе (Preis-courant) у трговини са робомъ. Кадъ дакле кажемо „течај“ или „курсъ“, онда то толико значи као цена меница, разни монета и државни папира.

§ 77.

Кадъ трговацъ кодъ удаљѣни трговачки кућа, — кое немогу добро извѣштене бити о нѣговомъ стању, — злоупотреби свой кредитъ или изъ незнанија или пуждомъ натеранъ а безъ сигурности, да ће имати добита, то се овака нѣгова радња сматра као ме-

нично варань (Wechselreiterei). Н. пр. удаљна нека трговачка кућа дозволила му е, да може менице на њо вући до неке определѣне суме; онъ е употребио ово дозвољѣнь; кадъ дође рокъ исплаћиваня менице, онда свой дугъ измируе тако, да налаже оной кући, на кою е вукао, да за њѣговъ (као издателя) рачунъ исту суму на другу кућу вуче, а њѣму ту суму у примаѣ белѣжи; али и оной другой кући дав онъ доцнѣе налогъ, да и она за њѣговъ рачунъ на неку трећу кућу вуче, и тера нуждомъ нагонѣнь све даљъ овај сумњивый и преварный начинъ радиѣ, докъ се на последку не повуку на њѣга натрагъ менице, кадъ онъ веѣъ ниѣ више у станю, да ѣй исплати, (аво ниѣ меѣутимъ као необычномъ некомъ среѣномъ дошао до повца), ерь онъ е радио свой посао досадъ само са имаѣмъ други людѣй, па е наравно морао изгубити и оно мало своѣ иманя, почемъ е за дозвољѣѣ вученя морао плаћати приду (дисконтъ) и провизионъ, поштарину за писма и куртажу, а што е јошъ и најгоре, морао се подвергнути променљивой вредности (курсу). Овај начинъ вараня са меницама обично предходи банкротству или преварной презадужености.

§ 78.

Права равна вредность (pari), — по којой се са едне пѣнце вучена сума на другой пѣнци исплаћуе, и коя сума има исту ону унутрашню или действительну вредность — оснѣва се само на садржаю фѣногъ злата или сребра у монетама. Све едно е дакле, да-ли заѣста има такови монета, или да-ли су само уображене, а за овај случай уравниаю се са некомъ определѣномъ количиномъ фѣногъ злата или сребра. Тако се н. пр. рачуна хамбургскѣй банк-талиръ (кога действительнѣ нема) у Хамбургу у 3 марке, а уравниава се са 27⁵/₁₀₀ марк-банко (кога такође действительнѣ нема) као садржаѣ едне кельске мар-

ке финогъ сребра. Кадъ дакле држава коя, или трговачка пѣца измени свою монету, онда се меня и равна вредность.

§ 79.

Промена меничногъ течаа, као и новчаногъ течаа оснива се у разлици места и околностей, по којој се више траже часъ ове, часъ оне менице или монете, а тимъ постае променљива цена (курсъ). Ово објасњава, зашто се равна вредность неслаже увекъ са магновеномъ и местномъ вредности.

§ 80.

Нису действительный новацъ башъ све оне монете, по којима се рачуна. Новацъ дакле, по комъ се рачуна у трговачкој радњи, може бити:

- 1.) Действительна, или заиста кована монета.
- 2.) Уображена или рачунска монета.

Рачунска е монета н. пр. хамбуршкѣй банко-талиръ, хамбуршка банко-марка, майсенска форинта, пецо да ото реалѣ (т. е. парче одъ 8 реала); а у Енглеској фунта или ливра стерлинга; али е ова одъ год. 1816. представљена у британској кованој златној монети, коя се зове „соверенъ.“ —

Папирный новацъ заступа действительне и постоѣће коване монете, па зато е папирный новацъ само едно просто објављѣнѣ на исплату (асигнація) за имену вредность монета.

ДРУГИЙ ДЕО.

ГЛАВА VII.

0 робн.

§ 81.

Роба се зове свака стварь, коя є за продаю, била она само производъ природе или уедно и вештине; сирова, израђена, манѣ или више довршена.

§ 82.

Добра се влада брине о томе, да се сирови производи у земљи колико — толико израде, пре него што се извезу, и — ако є могуће — да се непушта изъ земљѣ никакавъ производъ сасвимъ сировъ или нимало неизрађенъ; ерѣ добитъ много пута домази одъ самогъ одбирања (сортирања) сировогъ производа, пре него што се прода, као н. пр. кодъ вуне.

§ 83.

Трговцу є одъ преке потребе познаванѣ робе; али є ово тако огромный предметъ, да є векъ човечји одвећъ кратакъ за упознанѣ сваке робе. Свакій трговаць треба да зна естественицу уобште а да учи нарочно науку о познаваню робе, у којој да се труди најболѣ упознати ону робу, съ којомъ ће да тргує, и где се таква најболѣ и најкористниє набавля.

§ 84.

Робу познавати, то ние лака стварь. Нуждна су многа зная а и велика позорность кодъ толикогъ квареня и преваре око робе; иначе увекъ скупо плаћа трговаць непознанъ робе и сваку свою погрешку. Каква е проста роба п. пр. пшеница, а колико поузданогъ зная изискуе познаванъ нѣно? Дрво е сирова роба, али онай, кои добро познае ову робу, морао е много радити, докъ е себи набавио то познаванъ. Исто е тако съ виномъ, вуномъ, памукомъ, гвожђемъ, бояма, зачинима и т. д.

§ 85.

Онай, кои тргуе са мануфактурномъ (рукоделномъ) робомъ, или кои оће фабрику такову да води, мора да зна технологию и историю вештине одъ оне робе, кою оће да гради; еръ многій се већъ упропастио зато, што ние имао та зная. Колико временна треба за познанъ само неке сорте такове робе!

§ 86.

Непознаванъ робе неда се лако надокнадити са посредствуюћимъ лицима, еръ, макаръ да заклетый посредственикъ треба добро да познае робу, кою за насъ погађа и за кое знаиъ и за свой трудъ онъ добия доста велику награду одъ $\frac{1}{2}\%$, а негде и 1% ; ипакъ и посредственикъ може да погрешити, а што е јошъ горе, редка е она пјаца, коя има валини посредственика и кои би добро познавали робу.

§ 87.

По различности робе, оснива се нѣна прођа или по одговарајућој дужини и ширини, или по те-

жини, или по унутрашньої доброты (н. пр. кодъ сатова), или по споляшньої лепоти и укусности; притомъ и по вебой или маньей потреби и ползи робе.

§ 88.

Найтеже е познати и судити о оной роби, коя излази изъ прве руке (у мануфактурама) и кое е почетагъ преденъ.

ГЛАВА VIII.

Раздѣлиѣ трговине са робомъ.

§ 89.

Има четири начина трговине са робомъ : Трговина са производима (продуктима), трговина колонијална, мануфактурна и међу-трговина.

§ 90.

Трговина са производима зове се она, кадъ еданъ народъ продае сирове производе свое землѣ другомъ народу.

§ 91.

Колонијална е трговина, кадъ влада или насилно или добровољно насели какву удалѣну, одпре непаселѣну земљу, и кадъ ова земля производе свое продае у отачество.

§ 92.

Мануфактурна е трговина, кадъ народъ изради сирове производе, па такове као фабрицирану робу извози изъ свое землѣ.

§ 93.

Међу-трговина састои се у томе, кадъ еданъ народъ купуе производе природе и вештине одъ другогъ народа, а продае и довози такове трећемъ народу. — Ова трговина обично постои само у приморскимъ варошима.

§ 94.

Кадъ сматрамо трговину просто само као радню, онда може трговина трострука бити:

1.) Собствена (ргорге) трговина, кадъ за свой рачунъ и опасностъ робу купуемо и продаемо;

2.) Набављачка (комисионска) трговина, кадъ за друге купуемо или продаемо или уѣдно и купуемо и продаемо;

3.) Одправљачка (експедициона) трговина, кадъ далъ одправлямо туђу робу.

§ 95.

Риболовъ спада у трговину са производима. Морскій риболовъ дели се у великй и малый. Великй е риболовъ, кадъ се ватаю хариинге а малый, кадъ се дове китови.

§ 96.

Грабень лаба спада у мануфактурну трговину, кадъ некй народъ само зато гради лађе, да њ прода.

§ 97.

Трговина са меницама само е помоћно средство трговине.

Има и други начина трговине, кои добияю име одъ саме ствари, съ којомъ се ради. Н. пр. трговина са чојомъ, са гвозђаријомъ, са бояма и т. д.

§ 98.

Трговина се дели јошъ и у действительну (активну) и у страдајуку (пасивну).

§ 99.

Действительна е трговина, кадъ самъ народъ ради, робу производи и продае, и самъ се снабде са другимъ потребама.

§ 100.

Страдаюћа е трговина, кадъ туђи трговци до-
возе робу некомъ народу, а овай е само троши.

§ 101.

Трговачка равновеса е прорачуиѣно следство
сравниѣна добита са штетомъ (увоза са извозомъ)
при действительной и страдаюћой трговини некогъ
народа.

§ 102.

Макаръ да се речи „мануфактура“ и „фабрика“
онако употребљаваю, као да едно и исто значе,
оцетъ е разлика у њима. — Мануфактура у теш-
нѣмъ смислу значи израђенѣ сирови производа у
художествене и то у великой множини. — Тако су
н. пр. велике предѣонице и ткалнице и т. д. ману-
фактуре. — Напротивъ фабрике есу велике делао-
нице, где се производи вештине израђую ватромъ
и чекићемъ, али болѣ и лешче, него у простимъ
ковачницама. — Садъ се не чини разлика у овимъ
речима, па зато и зову фабрику сваку делаоницу,
где се израђуе многа роба. Н. пр. фабрика пређе,
фабрика пашлика, фабрика порцелана, фабрика чоб,
фабрика цинела и т. д.

5379

ГЛАВА IX.

О мери и о кантару.

§ 103.

Свака е роба телесна стваръ, која се определява по разности својой или мерама дужине, шупљине, тежине или броянѣмъ. Трговаць добро треба да зна, како се која роба мери у дужини, у шупљини или на кантару.

§ 104.

Количина течне или зрнасте робе мери се обично некомъ опредѣльномъ шупљомъ меромъ. Н. пр. оканицомъ, холбомъ, ведромъ, аковомъ, банѣцомъ, мерицомъ, меровомъ и т. д.

§ 105.

Роба, која се протеже у дужину, та се мери по хвату, стопама, палцима, аршину, рифу и т. д.

§ 106.

На кантару мери се найскупоценія роба са каратима, гренима и квинтлима. Бакалска роба у сигной продаи кантари се са окама, драмовима, фунтама, лотовима, а кадъ се у великомъ купуе, по тонама, товарима, центама и т. д.

§ 107.

Фина мирисава (етерна) уля, есенције и сирупъ не мере се у шупљимъ мерама.

§ 108.

Тенеће (лимъ), артиѣ, пређа, кожа за поставу и свака друга кожа и т. п. продае се по броју.

§ 109.

На комадъ (парче) продае се скоро сва кратка роба — (кенсалѣри; *kuigze Waage*), т. е. ситне ствари, кое се у фабрикама израђују одъ гвожђа, челика, бакра, жутогъ бакра (месиѣга) и т. д. — и тако звана вештачка роба, као што су математични, физикални и т. д. алати (инструменти).

§ 110.

Тара (дара) у правомъ е смислу спољашній завитакъ, коимъ е обмотана роба. За разну робу разни су завитци, као: бурадъ, сандуци, вреће, асуре, корпе, стакла и т. д. Али обично разуме се подъ таромъ само тежина завитка, која се не узима у рачунъ.

§ 111.

По овоме може бити тара трояка:

1.) Права или чиста тара, т. е. права тежина на кантару измереногъ завитка;

2.) Уобичаена тара кодъ неке робе узима се као стална и искуствомъ довољно позната;

3.) Уговорена или договорена тара. И ова се не оснива на кантареню, већъ купаць и продаваць сложили су се у напредъ, у какву ће тежину дати и примати тару.

§ 112.

Бруто или шпорко тежина, то е кантарена тежина робе заедно са целимъ завиткомъ.

§ 113.

Рефракція е оно, што се одбие одъ саме тежи-

не неке робе зато, ерѣ е та роба нешто повварена или нечиста.

§ 114.

Нето тежина онай е остатакъ, кадѣ се одѣ робе одбие тара и рефакція одѣ бруто тежине.

§ 115.

Већѣ у старо доба постојало е обичај на великимъ пјацама, да е продавацъ купцу кредитирао робу на 3, 4, 6, 7, 8, 9, 12 или 13 месециј и зато е урачунао продавацъ купцу $\frac{1}{2}$, $\frac{2}{3}$, 1% месечно или 6, 8, 12% на годину или по околностима и више. Ако е купацъ пре рока исплатио, онда му се одбияли проценти на сто и тако е постао рабатъ на сто. Н. пр. при рабату 108, есу 100 са додаткомъ 8 после едне године, — а не да 100 чини 100—8 т. е. 92.

§ 116.

Помоћна средства за разне мере и кантаре есу прорачуниѣне таблице, изѣ кои се види, како стои една мера или тежина према другой. Нajsигурниѣ и најпростиѣ рачуна се таково сравниѣнѣ верижнимъ разбиѣниѣмъ.

ГЛАВА X.

О прорачуваню робе и о спекулаціама.

§ 117.

Найнуждніе е трговцу, да зна, пошто га стае роба, ерь осимъ цене за купльну робу мора іошь у ню да урачуна и трошкове за пренось, ђумрукъ, завитакъ, поштарину за писма и друге трошкове.

§ 118.

Нуждни су трошкови за пренось, товаренъ, стоваренъ, награда за посредственика (сензала), провизіонъ, поштарина за писма, наплата за лежанъ робе у амбару (магацѣнажа).

§ 119.

У самовольне трошкове спада осигураванъ (асекураціа), ђумручка наплата и свака државна пореза.

§ 120.

Рачунъ, кои намъ показуе, пошто насъ стае роба заедно са свима нужднимъ и самовольнимъ трошковима, зове се калкулаціа робе.

§ 121.

Уображеный рачунъ (*conto finto*) у толико се разликуе одъ калкулаціе робе, што е калкулаціа основана на занста свршеной радњи трговачкой, а уображеный рачунъ односи се на робу, кою желимо текъ доцніе набавити или другомъ послати. Кадъ

оѣмо да набавимо робу изъ онаквогъ места, одкудъ е іошъ никадъ нисмо набавили, онда обично найпре замолимо едногъ тамошнѣгъ пріятеля, да намъ пошлѣ уображенный рачунъ, у комъ су назначене цене и сви трошкови за робу, докъ она не приспе до нашегъ места. По оваквомъ уображеномъ рачуну лако можемо судити, да ли ће користо бити, да изъ оногъ места набавимо робу, или да неку другу робу изъ нашегъ места тамо пошлѣмо.

§ 122.

Изъ саме калкулаціе іошъ се недознае, каквомъ се добиту можемо надати, ерѣ добитъ зависи одъ яке тражиѣ неке робе, а често се догађа, да неку робу данасъ яко траже, а сутра нико за ню и не пита. Ово е дакле главна околностъ при спекулаціи, па зато мора врло вештъ бити трговацъ, кои се упушта у спекулацію, ако неће да му буде предузиманѣ само гола игра са срећомъ.

§ 123.

Главна е оно правило разумности у свакој спекулаціи, да се никадъ не упуштамо у спекулацію са ономъ робомъ, съ којомъ може свакій спекулирати.

§ 124.

Кадъ се догоди извапреднимъ случаємъ, да се нека роба врло яко тражи, онда се то зове конјюнктура.

§ 125.

Само онај трговацъ, кои е у станю, да правилно мисли и кои има многа трговачка знаня, може да предвиди или да опази конјюнктуру и да црни изъ нѣ найвѣћу могућу користь.

§ 126.

Конјюнктуре највише постаю, кадъ е ратъ; онда се најболѣ спекулира и таивомъ се приликомъ яко богате неки предели и вароши.

ТРЕЊИЙ ДЕО.

ГЛАВА ХІ.

О собственой (propre) трговини.

§ 127.

Собствена е трговина она, кадъ е продаваць за неко време исключивый господаръ одъ робе, одъ кое се нада добиту, кадъ е прода.

§ 128.

У старо време трговина састола се у меняю (варатиранию; трокиранию), а садъ на тай начинъ тргую само юшь дивляци. Ондакъ има повца, кои е найболъ средство за менянь, одтадъ е престало менянь кодъ образовани народа. Ако се изванредно догоди, да се меня, (т. е. да се да роба за робу, у место поваць за робу), то се ово зове радия меняня или баратирания.

§ 129.

И продаваць и купаць, кадъ меняю робу за робу, найпре прецене у повцу, колико има една роба вредности према другой.

§ 130.

Бадъ су у старо време друмови несигурни били, онда е принуђенъ био трговаць, да самъ путуе са својомъ робомъ у друга места, где се надао, да ће

е моћи пробитачніе продати; и у оно време само е собствена трговина могућа била.

§ 131.

И сада јошъ кад-кадъ е нужно, да путуе трговацъ самъ са својомъ робомъ у удаљне земаљ, да би е тамо пробитачно продао, или да са робомъ пошлѣ свогъ човека, у кога онъ има повереня.

§ 132.

Каргадоръ (Cargador) зове се овај трговачкій калфа, кои са робомъ господара свогъ путуе у удаљне земаљ а да тамо за новце одъ продате робе купи другу робу, съ којомъ се враћа кући. — Каргадори у приморскимъ варошима зову се јошъ иначе и они посредственици, кои се брину, да лађе трговачке натоваре.

§ 133.

Карвани (кахирвани) зову се друштва устроена одъ трговаца или хаџиѣ, или одъ едни и други заедно, коя се састаю у разнимъ пределима Азіе и Африке за ту цель, да засднички путую крозъ пустинѣ и несигурна места на истоку, где има много лодова, или где е друмъ стрменъ и опасанъ. Свеза трговачка између Африканскя и Азіјтскя народа посредствомъ карвана, зове се карваниска трговина.

§ 134.

Сместинѣта или јвни амбари, (енгл. Docks; франц. entrepôt; немач. Niederlage) есу здаѣи, сигурна места, магацини, у којима домаћи и страни трговци подъ заштитомъ власти држе своју робу, да се неби поварила или покрала, а то за неку известну наплату.

§ 135.

Стоваришѣта пѣнца зове се она варошъ, где

се многа роба купуе и смешта зато, да се околина съ нѣомъ снабде.

§ 136.

Вашарска пѣца зове се у пространіемъ смислу свака велика трговачка варошъ, која снабдева целе землѣ са разномъ робомъ, и која наlicи вечитомъ вашару по живости раднѣ свое и увекъ смештене множине производа са свию краєва света, као и. пр. Лондонъ, Амстердамъ, Хамбургъ, Марсель и Трстѣ. У тешнѣмъ смислу зове се вашарска пѣца, (тржиште; вашариште) свакий просторъ у већемъ или мањемъ месту, где се купуе и продае разна роба.

§ 137.

Велика трговачка варошъ треба да лежи покрай велике реке или покрай мора са добримъ пристаништемъ за лађе. Али може бити велика трговачка варошъ и она, крозъ коју воде главни друмови или више гвоздени путова.

§ 138.

Кадъ трговци изъ неке вароши са рѣавимъ трговачкимъ положаемъ, раде велику трговину изванъ свое вароши, тако да робу на другомъ месту купую а на трећемъ продаю, онда се овака трговачка радња зове међу-трговина.

§ 139.

Командитна или филиална трговина она е, кадъ фабрикантъ или трговаць осимъ у своемъ месту пребиваня, јошъ и у другој вароши или у више другимъ варошима отвори трговине, съ којима руководе тако звани фактори или управители трговине, кое самъ господаръ поставља.

ГЛАВА XII.

Набавлячка (комисијонска) трговина.

§ 140.

Налогe примати одъ страни трговаца и зато добивати известну награду, то е набавлячка трговина. Радња дакле набавлячка у правомъ смислу иже трговачка радња, већ по природи својој спада у помоћна средства трговине.

§ 141.

Провизионъ зове се она известна награда, коју плаћа набавлячу онај, који му е дао налогe. Према е уобичајно, да провизионъ не сме већји бити одъ 2%, то е опетъ дозвољено набавлячу, да преко ове награде урачуна налогодавцу и све друге трошкове, које е имао око наложеногъ му посла и, пр. сместишће трошкове и т. п.

§ 142.

Набавлячка радња може бити или за куповањ или за продавањ. — Набавлячка радња за куповањ постала е распрострањена радња у великимъ фабричкимъ и мануфактурскимъ варошима, ерѣ фабриканти и мануфактуристе воле, кадъ у свомъ месту пребивања нају човека, који узима на себе продаю нбиови производа и који се брине, да исплатне менице на време стигну.

§ 143.

Ползу дає набавлячка радня, ерѣ има сигурниі добить него собствена трговина, почемъ независи као ова само одъ тога, да-ли ће роба наћи прођу у добримъ или рђавимъ околностима; али и набавлячка в радня подвргнута многимъ околностима, кое іой уманяваю добить, особито кадъ на време не стижу или никако не дођу менице за исплату робе.

§ 144.

Већу сигурность дає набавлячка радня за продаванъ, ерѣ набавлячу у руке долазе новци за продату робу. Али за такову радню много новаца мора имати набавлячъ, ерѣ обично налогодаваць $\frac{2}{3}$ одъ вредности послате робе новуче меницомъ на набавляча одма, како овомъ стигне роба, па зато набавлячъ урачуна налогодавцу $\frac{1}{3}\%$ или $\frac{1}{2}\%$.

§ 145.

Набавлячъ мора бити вештъ, предосторожанъ и одважанъ човекъ.

§ 146.

Кадъ в већъ за набавляча нуждна велика предосторожность при приманю налога за купованъ и продаванъ, колико в нуждна іошъ веѣа смотреность кодъ налогодавца! Ерѣ кадъ дає набавлячу налогъ за купованъ, онда предпоставля, да ради са поштенимъ човекомъ, кои паложену му стваръ тако свршава, као да в пѣгова собствена; а кадъ шилъ робу на продаванъ, онда мора сасвимъ убеђенъ бити о крайнѣмъ поштению набавляча, ерѣ овай може употребити конюнктуру, да робу добромъ ценомъ прода, али може небреженѣмъ и да пропусти време, кадъ се роба пробитачно продає, или у свою ко-

ристь употребити тимъ, кадъ проѣи одговараюћу робу найпре за свой рачунъ купи и т. д.

§ 147.

Безъ кредита редко се може продати већа количина робе; а почемъ налогодаваць муштерію или купце не познае, то мора набавлячь да емчи за кредитъ, кои е муштеріи дао, а ово емство зову трговци дел-кредере.

§ 148.

Набавлячь наплаћуе одъ налогодавца осимъ провизиона, — као што е то и право — јошъ и за дел-кредере и то по међусобномъ договору обично 1, 2 или 3%.

ГЛАВА XIII.

О провозной и одправлячкѣй (експедиціонной) торговли.

§ 149.

Заниманіе око провоза робе крозь землю, зове се провозна торговина.

§ 150.

Одправлячка и провозна радня исто тако, као и набавлячка радня, по природи своіой ние права торговина, но само е помоћно средство торговине.

§ 151.

Провозна торговина, коя е одъ найвеће важности за сваку землю, онда текъ уђе у землю, кадъ ова има добре друмове, канале, сигурность, праведну и позорну полицію. Одавно већъ и владе то увиђаю, па зато и употреблюю разна средства, да привуку провозну трговину; тако мисле неке владе, да то могу учинити притискомъ, друге пакъ маме е разнимъ олакшицама.

§ 152.

Радня, коя се занима око одправляня туђе робе или сувимъ или водомъ, зове се одправлячка радня, а трговаць, кои тако ради, то е одправлячь (експедиторъ; спедиторъ). — У стара времена, кадъ јошъ ние била одправлячка радня устроена као садъ, онда е морао трговаць путовати самъ са своіомъ

робомъ; али садъ то ние нужно, еръ се налазе од-
правлячи у свакой иоле већој вароши. — Обична е
садъ награда за одправлячь $\frac{1}{3}\%$ или $\frac{1}{2}\%$.

§ 153.

Особиту користь има одправлячь у томе, што
издае за време свой новаць за трошкове, коє роба
стае одъ места, изъ когъ се шилъ, па до места, где
стануе одправлячь.

Найвише се туже трговци на ове трошкове,
еръ у нъима налазе одправлячи прилику, да више
урачунаю, него што су издали.

§ 154.

Найвише се одправља, где е сместишно право,
а ово е преимућствено право неке вароши, да се
тамо стовара и мери сва роба, коя крозь варошь
или покрай њѣ пролази; а да би се оцетъ роба на-
товарила, плаћа се нека особена такса, или за неко
време мора и сама роба у вароши на продаю изло-
жена бити.

ГЛАВА XIV.

О ортачкой или друштвеной торговли.

§ 155.

Кадъ се два или више лица удруже са намеромъ, да тргую у заедничкй добить или штету, онда е то ортаклукъ или друштвена трговина.

§ 156.

Узроци, што се овакова друштва саставляю, есу ови:

1.) Кадъ е нека радня тако распространѣна, да е еданъ господаръ ние у станю самъ радити. Н. пр. кадъ радня обе, да се свакой часъ мора путовати;

2.) Кадъ господаръ или предузимачъ неке раднѣ или ние спосованѣ или нема волю, да се далаь брине за радню. Овай е найгорй узрокъ, а за таковогъ господара било би найболѣ да никако трговину и не ради;

3.) Кадъ предузета радня или продуженѣ нѣно изискуе вебу главницу, него што е има предузимачъ или господаръ раднѣ.

§ 157.

Кадъ се удруже два трговца, да заедно раде едну само известну спекулацию, н. пр. продаю или лифероваѣ неке робе, онда то обично бива на равну половину очекиваногъ добита или штете, па за-

то се и зове ово удруженѣ радня на половину рачуна (a conto metà).

§ 158.

Да би ортачка трговина успешно радила, треба да є сваки одъ ортака врло поштенъ, да познає радню, да є смотренъ и делателанъ; ерѣ иначе лако се раѣа нерасположенѣ и подозренѣ меѣу ортацима, па у овомъ се случаю исто тако лако раставля ортаклукъ, као што се и саставио.

§ 159.

Надъ ортаклукъ дуго постои, онда обично има якогъ кредита, ерѣ се изъ дужегъ постојна суди на поштенѣ и т. д. ортака, дакле и на самъ ортаклукъ.

ГЛАВА XV.

О безименимъ (акціонарскимъ) друштвама, или о
явнимъ трговачкимъ компанијама.

§ 160.

Јавне трговачке компаније су друштва, која се састављају подъ заштитомъ власти, да неку трговину одъ известногъ круга раде скупљенимъ повцемъ одъ свои чланова.

§ 161.

Оваке компаније чланъ може бити свакій онај, који оће да да неку известну суму новаца, за коју добије достоверно писмо, које се зове акція, којомъ му се осигурава право собствености у истој компанији.

§ 162.

Условъ, подъ којимъ се издаје акція, тај е, да чланъ компаније, докъ ова постои или докле ће по дозвољѣнју више власти постојати, не сме да извади новацъ, који е положио за акцію.

§ 163.

Онај, који е господаръ одъ акціје, има право, да своју акцію другоме уступи. Али акціје нису као банкноте, да у свачијимъ рукама имају вредность, зато се преписују кодъ управительства компаније на повогъ господара акціје при пренапању на друго лице.

§ 164.

Акціє не могу се сматрати као папирный новаць, но само као одъ компаніе издата залога за опредѣльный део одъ капитала компаніскогъ, кои є у акціи назначень.

§ 165.

У овакой компаніи обично имаю право гласаня они чланови, кои су одма, како се друштво саставило, купили некій опредѣльный брой акція. Кои пакъ жели, да буде управитель оваке компаніе, тай обично мора да купи много акція.

§ 166.

Управитель компаніе мора имати найболя знаня о трговини, а да є иначе познать као поштень, предосторожанъ, делателанъ и паметанъ человекъ.

§ 167.

Кадъ радня компаніе добро испадне, онда се дели добить по процентима уложене суме за сваку акцію, а то, или сваке године, или сваке по' године.

§ 168.

Сразмерно раздѣльный део добыта, кои припада господару сваке акціе, зове се дивиденда.

§ 169.

Кадъ дивиденда скочи (иде у вись) онда наравно добива акція већу вредность; а кадъ дивиденда падне, (т. е. кадъ є маля него што є била послѣдній путь) онда и акція има маю вредность. Изъ скаканя и паданя дивиденде бива трговина са акціяма.

§ 170.

Редко се догађа, да која трговачка компанија доспе до користи, а то изъ узрока:

1.) Што обично нема увиђавне и веште управитељ;

2.) Што остае иста она главница, съ којомъ се започела радња;

3.) Што се съ компаниомъ надмећу приватне трговине;

4.) Што у таввой компанији има око радиѣ одвише трошка;

5.) Што се кад-кадъ у ратне незгоде увуче и онда обично трпи многу штету.

§ 171.

Велике трговачке компаније приносе обично штету оной држави, у којој су постале, а то:

1.) Збогъ повластногъ права или монопола, (т. е. права одъ државе датогъ, да искључиво само едно друштво може неку грану трговише или фабрикације радити);

2.) Зато, што управљачи одъ компанија увекъ теже за najveћимъ добитомъ;

3.) Што се послови немарно раде;

4.) Што велике компаније имаю ту страсть, да угнете сваку мању подобну радњу;

5.) Што радо ратую, да отму туђе државе, као н. пр. енглеска источно-индиска компанија.

§ 172.

Начела, по којима би ваљало, да е устроена свака трговачка компанија, ова су:

1.) Да буде трговачка компанија последнѣ средство, којимъ се намерава процветаѣ трговине у некој земљи;

2.) Да се никако не дозволи у оной земљи, где народъ вѣдь добро ради трговину;

3.) Да іоѣ влада изда дозволѣнѣ само за кратко време;

4.) Да іоѣ влада не да никакво повластно право;

5.) Да компанія одъ приватне трговине не узима порезу;

6.) Да наличи у радњи своіоѣ на приватну трговачку радню;

7.) Да свою радню текъ постепено распространява;

8.) Да свое званичнике плаћа само одъ чистоѣ добита;

9.) Да нѣни касири положе достаточну кауцію;

10.) Да буду нѣни рачуноводителѣи и касири у станю, да на зактеванѣ положе у свако доба точне рачуне;

11.) Да компанія несме бити господарѣ одъ населбина;

12.) Да компанія несме да влада као власть надъ людима и земљомѣ.

§ 173.

При ранциљно робе, особито на мору, догађаю се и несребе. Изъ овоѣ узрока постала су осигураваюѣ друштва, коѣ за известну награду на себе узимаю да накнаде штету, коѣ би се догодила или водомѣ или ватромѣ.

§ 174.

У процентима плаћена награда за дату сигурность (или осигуранѣ) зове се осигураваюѣ премія, а величина ове преміе управля се по предстоѣћоѣ опасности, дакле по годишнѣмѣ времену, по мору, по удалѣню и да-ли с рать или мирѣ. Губитакѣ за случай несребе намируе осигурачѣ изъ добита одъ више срећни случаѣва. Обично се рачуна, да одъ

100 лаѣа 2 до 3 пропадаю. Осигураванѣ одѣ велике е ползе, ерѣ за малу премію чува собственость одѣ пропасти. Онаѣ дакле, кои е среѣанѣ, спасава своіомѣ преміомѣ несреѣногѣ.

§ 175.

Почемѣ оваково осигураванѣ велику радню водн, то се обично саставля цело друштво, кога чланови деле добитѣ или штету с'размерно своемѣ улогу.

ГЛАВА XVI.

0 другимъ, не только обичнымъ начиняма трговине.

§ 175.

- 1.) Трговина велика-авантирска;
- 2.) Трговина пакотилска;
- 3.) Трговина за набавке (лиферованъ);
- 4.) Трговина на премію;
- 5.) Трговина са акціяма и државяимъ папирима.

§ 176.

Кадъ неко у европскомъ пристаништу купи робу, па съ нѣомъ путуе на лађи у источву или западну Индію у той намеря, да ову свою робу прода тамо трощачима непосредно, и па тай начинъ извади највећій могућій добитъ, — то онъ ради трговину велику-авантирску.

§ 177.

Велика-авантирска трговина постои у пристаништима европскимъ, коя су на западу и край средоземногъ мора, одкудъ се роба носи у Леванту.

§ 178.

Леванта е негдашня Мала Азія, а садашня азійска турска областъ Анадољъ, где е Смирна (Измиръ) главна трговачка ціяца. Често подразумеваю се у трговини подъ именовъ Леванта сви предели азійски край средоземногъ мора, као и Грчка, Египтъ

(Мисиръ) Кипаръ и Кандія. Французи зову и Берберске државе на северной обали Аѣрике край средоземногъ мора, Леванту. Найвебу трговину са Левантомъ имаю вароши Марсель, Трстъ и Венеція.

§ 179.

Кадъ бродски званичници или и сами морнари лађомъ превозе своју робу, онда се то зове пакотилска трговина. Овај начинъ трговине мора да е подчинѣнъ некимъ законима, да би се предупредио непоредакъ и крађа на лађама.

§ 180.

Трговина за набавке (лифегованъ) она е, кадъ се купуе башъ онда роба, кадъ е яка тражня, али да се мора роба предати на определѣно време. — Кодъ ове трговине постои између продавца и купца уговоръ, по коме купаць ние дужанъ да задржи наручену и примљену робу, ако ю е доцниѣ добио, него што е речено у уговору.

§ 181.

Трговина на премно разликуе се одъ трговине за набавке:

1.) Што купаць напредъ плаћа продавцу известнй вишакъ за садашню цену робе;

2.) Што купаць задржава себи слободу, да робу неприми, ако мисли, да на шой у уговорено време неће моћи да има добита; али продаваць обеванъ е, да на уговорено време изда робу, макаръ и да е ова яко скочила у цену.

§ 182.

Трговина са акцима постае изъ несталности очекиване дивиденде на округле суме (н. пр. 100 та-

лира, форинтій и т. д.) кое су многи, међу собомъ непознати акціонари уложили као главницу у неко предузеће (н. пр. за грађењъ гвозденогъ пута и т. п.). Сваки, кои уложи такву суму, добива одъ управительства акціоногъ друштва акцію, т. е. штампано уверењъ, у комъ ние назначено име акціонарово, по само:

1.) Да ће се издати ономъ, кои акцію у рукама има, сразмерный део добита или штете;

2.) Да сваки може продати своју акцію кодъ друштва, ако е издата на носіоца, (au porteur, т. е. да се оному исплати, кои е донесе).

Акція одъ 100 талира може да скочи на 120 и више талира, ако управительство ради пробитачно; али иста акція може и да падне исподъ свое имене вредности, ако управительство несређно или невешто ради. Изъ овогъ следуе, да се вредность акція управља само по добиту, комъ се нада.

Што садъ рѣкосмо, то важи и за облигаціе на државне дугове. Веће државе, кадъ праве дугъ, поставе условъ, да на заемъ узету главницу, немогу, кадъ имъ е воля, натрагъ да ишту они, кои су е позајмили; али држави е слободно, да дугъ свой врати, кадъ оне, зато и дае држава померительма своимъ право, да могу продати државне облигаціе.

§ 183.

Трговина са државнимъ облигаціама у Енглеской зове се трговина са стоковима (Stocks) и састои се у томе, кадъ се купую неке државне облигаціе съ намеромъ, да се онда продаду, кадъ њина вредность по обштемъ мишљањю већа постане.

§ 184.

Ова трговина много зависи одъ политични околностей. По разнимъ разнешенимъ гласовима скачу

или падаю стокови; зато ова трговина више и на-
личи на опасну игру.

§ 185.

Кадъ у Енглеской падаю стокови, то онда ние
доказъ, да су пали у кредиту, еръ то падакъ обич-
но долази одтудъ, што нени желе, да брзо продаду
своє старе стокове, да би купили нове, одъ кои
мисле, да ће већій добить вући.

§ 186.

Одъ трговине са акціама и т. п. валяло би се
уцланяти у колико е могуће, еръ одъ нѣ никадъ не
постає права полза за целу землю.

ЧЕТВЕРТЫЙ ДЕО.

ГЛАВА XVII.

О пловитба.

§ 187.

Премда е полезна пловитба и одъ врло велике користи свакомъ народу кои е упражнява, зато се опеть неможе сматрати пловитба као грана трговине, као што се ни радња возиоца и кирицие не сматра као трговина. Пловитба е дакле врло важно помоћно средство за трговину.

§ 188.

Грабень лаба важна е мануфактурска трговина за свакиј народъ, кои потребуе многе собствени лаће, или кои продас лаће другимъ народима. (В. § 96.).

§ 189.

Природный поводъ за трговца, кои лаћу гради и опрема, произлази изъ нѣгове собствени трговине. Кадъ трговаць оће да пошлѣ робу преко мора или да донесе преко-морску робу, најболѣ ће учинити, ако е препесе на својој лаћи. Много више собствени лаћа потребую у отачеству живећи господари одъ велики плантажа*) у населбинама. Осимъ тога

*) Плантаже зову се у населбинама одъ великогъ простора градине, у којма е засађено дрво кафово, диетово, палучно, (шошбах) трска шећерова и т. п.

граде се многе лађе само зато, да би се съ њима заслужила довитъ за пренащанъ робе.

§ 190.

Морскій риболовъ у великомъ, т. е. ловъ хариуга, треска (штокфиша), кита и морскогъ пса, поводъ е употребљеню многи лађа, а уедно е и школа упражиѣня за лађаре.

§ 191.

Уговоръ товарный или шартпартія (certe partie) прави се између господара (или капетана) лађе съ едвѣ, — и онога, кои товари робу или подъ кирю узима лађу — съ друге стране тако, да се или цѣла лађа или део лађе подъ некимъ условима дае подъ кирю съ тимъ, да лађа са робомъ натоварена мора пловити до едногъ или више уречени места.

§ 192.

Морско спроводно писмо или коносаментъ (connaissement) зове се одъ лађара подписана исправа, (да е примио товарну робу), и у комъ се обећава, да ће предати робу на уреченомъ месту у добромъ реду исто овако, како ю е примио.

Почемъ се редко догађа, да самъ еданъ трговацъ товари цѣлу едну лађу, зато прима лађаръ одъ разни трговаца робу, кою одъ парчета заплаћуе; истый лађаръ потомъ подвине три еднака морска спроводна писма, одъ кои едно задржи кодъ себе, а друга два преда ономе, кои е товарно робу; овај опетъ пошлѣ едно одъ ови морски спроводни писма ономе, коме се роба шлѣ, и то, ако е могуће, поштомъ, да би га што пре примио, еръ само съ тимъ морскимъ спроводнимъ писмомъ може примити робу одъ лађара, кои емчи за товаръ; а сматра се, да е лађаръ текъ онда заслужио уговорену перевоз-

ну награду (навало), кадъ е искрцао робу на уреченомъ месту.

§ 193.

Кадъ се догоди несрећа при превозу, онда се рачуна и сматра, да е лађаръ заслужио превозну награду само до оногъ места, где е лађа до квара дошла или пропала.

§ 194.

Лађаръ увекъ мотри на то, да-ли ће имати у повратку товаръ за своју лађу, ерѣ одъ тогъ управо и зависи нѣговъ добить.

§ 195.

Кадъ лађаръ у пристаништу некомъ неможе да нађе товаръ за своју лађу и зато е принуђенъ, да у друго пристаниште плови, онда се то зове бавотажа. Иначе е каботажа свраћанѣ и тргованѣ успутъ по обалама морскимъ или речнимъ.

§ 196.

За морску пловитбу нужна су одъ части природна, а одъ части економна и политична преимущества; лако е дакле увидити, зашто немаю сви народи еднако користну пловитбу, ерѣ:

1.) Природна преимущества састое се у нагомилапой великой количини лађарске япіе, у добримъ пристаништима и у добромъ морскомъ положеню;

2.) Економна преимущества имаю само они народи, кои су вешти у грађењу лађа и кои су штедливи на путу;

3.) Политична преимущества само тако постаю, кадъ морепловскій народъ нема никадъ или врло редко има морскогъ рата.

§ 197.

Полезна пловитва на рекама природно е преи-

муѣство неки предела, ако реке врло брзо не теку, као што е н. пр. на Дунаву.

§ 198.

Са каналима врло се може узвисити преимућство пловитбе на рекама, ерѣ садѣ тако су већ далеко дотерали люди, да са гатовима (уоставима) могу задржати, по волѣи дизати или спуштати воду.

— Канали могу бити полезни одѣ река, ерѣ:

- 1.) Могу се прокопати тамо, где су полезни;
- 2.) Вода у њима нема тока;
- 3.) У добромѣ каналу увекѣ има доста воде, да на њму лађе пловити могу.

ГЛАВА XVIII.

О аваріи.

§ 199.

АВАРІЯ (одъ енглеске речи „average“ т. е. просечный računъ) означава део наплате, съ коіомъ заєднички носе штету за неку робу сви они трговци, кои су товарили робу на исту лађу и коя е приликомъ превоза дошла до квара или пропала; тако да цео тереть штете недође само на нека поєдина лица, особито онда, кадъ се жртвованѣмъ њине робе спасла лађа и остала роба.

Иначе аваріа означава све изванредне трошкове и штете, кое е претрпѣла лађа и товарна роба за време превоза до искрцања. Пренашанѣ робе на мору и рекама стає многе споредне трошкове, као што е н. пр. пореза у пристаништима, плата за станиѣ на лентеру и т. п., ерѣ и средства за осигуранѣ пловитбе на ушћима река и на уласку пристаништа скопчана су са грднимъ трошкомъ.

§ 200.

Аваріа дели се на велику и малу. Подъ маломъ аваріомъ разумемо трошкове око пловитбе морске везѣ икакве штете; а велика аваріа означава трошкове оне, кадъ се лађа или роба у њој ма на какавѣ начинѣ упропасти или само нешто поквари.

§ 201.

Кадъ лађа седне на прудѣ; кадъ се мора са лађе приликомъ яке буре део товара у море бацити;

кадъ се лађа повари; кадъ морски разбойници лађу опалие и кадъ лађа мора да се скрие у неко пристаниште, — онда е праведно, да сразмерно штету носе господари одъ спасене робе, а то се рачуна ђутуре на проценте одъ вредности спасене робе.

§ 202.

Почастна авария онда е, кадъ се налази на лађи у равной опасности роба која се лако квари и која се лако неквири; а кадъ се повари она роба, која се лако квари, онда се накнађуе штета око ове робе са ономъ робомъ, која се лако не квари.

ГЛАВА XIX.

О асекураціама.

§ 203.

Асекурація или овезьебень є уговоръ, коимъ се обвезує друштво или поединый трговаць, да ће накнадити сву штету, коя се може догодити (за господара ствари) ватромъ или водомъ, ако му се одъ вредности осигураваюће ствари у напредъ плате неколико проценти, кои стоє у размера са могућомъ опасности.

§ 204.

Осигурачь или асекурантъ зове се овай, когъ є посао, да заклучи осигураваюће уговоре.

§ 205.

Осигураваюћа премія зове се сума процентій, коя се напредъ плаћа за осигураваюћу исправу.

§ 206.

Осигураваюћа полиса є подписаный осигураваюћій уговоръ, кои є обично штампанъ са садържаемъ сваке опасности, за кою се може искати наклада одъ осигурача, да се овай доцнїє у случаю несреће не би могао извинявати.

§ 207.

Желя осигураногъ за подпуну сигурность, да ће му осигурачь у полиси означену суму накнадити

за сваку штету, коју би осигураный еднимъ или другимъ начиномъ имао на своіой кући, лаћи или добру, у колико и како су случаи несреће у полиси назначени, — то е цель осигуравана.

§ 208.

Осигурачи мораю пазити на ова правила:

1.) Ако е полиса издата за велику суму, онда ние добро, да самъ еданъ осигурачь емчи за целу суму. Главно е правило, да смотренъ осигурачь емчи за многе лаће, куће или друге ствари, али само у мањимъ сумама, ерь онъ мора да мисли, особито кодъ осигуравана лаћа и на ту вероватность, да одъ некогъ броя лаћа еданъ део пропада, н. пр. одъ 100 лаћа 3 до 4;

2.) Осигурачь мора да узме вељу осигураваяћу премію, него што е вероватность штете и губитка, ерь иначе не може обстати.

§ 209.

Кадъ оба уговараюћа лица еданъ другога познаю, онда се пише у полису: „за *собственный рачунъ*“; али кадъ се странаць по другомъ некомъ лицу дае осигуравати, онда ће стаяти у полиси: „за *туђъ рачунъ*.“ Онай, кои има налогъ, да другога осигура, обично е у дел-кредеру и добива за то 1⁰/₀ до 1¹/₂⁰/₀.

§ 210.

За осигурача врло е пуждно, да лично познае господара одъ лаће (или капетана) и да зна, каква е лаћа, коя се осигурава, ерь много зависи одъ тога, у каквомъ е станю лаћа, и да-ли е капетанъ одъ лаће вешть управлячь, па зато се и бележи у полису име лаће и капетана. Осимъ тога мора да су забележена у полиси сва места, у коя ће да плови

осигурана лађа, а ако би лађа пловила у другу пристаништа, него она, која су означена у полиси, онда осигурачъ у случаю несреће није дужанъ исплатити штету.

§ 211.

У осигураваоућемъ уговору главно стои у овимъ речима: „*ми се постављало сасвимъ у оно стаиѣ, као да смо ми ти осигурани.*“ По овоме дакле осигурачъ никако не може да изводи неко право, по коме онъ не би био дужанъ плаћати у случаю несреће, еръ онъ треба да предвиди све и свакиъ случай, па тако и да цена своју премію. Ако би се случайно родило ратъ за време, кадъ осигурана лађа плови, или ако која непријатељска сила узашти лађу, или ако морнари на путу оставе лађу и т. д. у свима оваквимъ случаима мора осигурачъ плаћати.

§ 212.

Зданія и наменштаи осигураваю се противъ ватре за пуну годину дана, по истеченію године изнова се мораю осигурати. Лађе осигураваю се само за време путовања до некогъ известногъ места, зато и стоје у полиси ове речи: „*и признав ризикъ одъ оногъ тренутка, кадъ почи пловити лађа (или, кадъ се роба увесе у лађу) и докъ не дође на место опредѣљни слободна и неповређена*“, т. е. докъ не стане кодъ обале и товаръ свой сасвимъ не искрца.

§ 213.

Осигурачъ мора да мотри на годишниѣ време, кадъ лађа плови, па зато се разликује зимня и летня премія. Ако лађа не оде у оно време, кое је у полиси означено, онда осигурачъ има за себе изятіе.

§ 214.

Кадъ се лађи или роби на нъой догоди ма каква несрећа, то се одма мора явити и прибележити у кнѣиу осигураваня, докъ се изваде исправе, по којма суди диспашеръ, т. е. оно лице, кое е закономъ одређено да прорачуна колико мора осигурачь да плати осигураномъ за осигурану робу ако е сасвимъ покварена, а у овомъ случаю осигурачь е задржи за себе: — колико - ли ако е роба одъ части покварена. Потомъ е осигурачь обвезанъ, да одма исплати суму накнаде одъ диспашера изречену. — Ако су осигурани више осигурача, онда е тежакъ рачунъ, когъ обично прави посредственикъ, кои зато добива и одъ осигурача и одъ осигураногъ награду одъ $\frac{1}{3}\%$ до $\frac{1}{2}\%$.

§ 215.

Свакій приватный осигурачь емчи осигураноме са целимъ своимъ иманѣмъ. Друштва осигураваюћа емче само са улогомъ свою свои акціонара.

§ 216.

Кадъ се осигура цела лађа, онда се кваръ или штета неможе да прорачуни тако точно, еръ ма како срећно да плови лађа, увекъ се враћа у лошиемъ станю. Али за то емчи осигурачь само у ономъ случаю, ако е капетанъ принуђенъ био да навуче више елкана на катарке, него што то крой лађе зактева, а тимъ приноси лађи кваръ само съ тогъ важногъ узрока, да повегне одъ морски разбойника, или да се што брже уклопи одъ стеновите обале.

§ 217.

Осигураваня врло су пробитачна за трговину, еръ е оживљаваю и даю іой сигурность.

ГЛАВА XX.

О посредствеништву.

§ 218.

Посредственикъ оно е лице, кое прави уговоръ између купца и продавца, а нѣгова радня спада у помоћна средства трговине.

§ 219.

Награда посредственикова одъ $\frac{1}{2}\%$ или на другимъ местима и $\frac{3}{4}\%$ зове се сензарія или куртажа.

§ 220.

Посао е посредствениковъ, да за купца набави робу и да помогне продавцу робу продати. Осимъ тога дознае трговацъ и фабрикантъ одъ нѣга, колико има одъ неке известне робе на пјаци, да-ли е има одвише или мало; па зато смотреный трговацъ сигурно може да спекулира само по известію посредствениковомъ.

§ 221.

Посредственикъ уедно е и сведокъ погодбе између купца и продавца; ерѣ свако е купованѣ уговоръ, а сведокъ овакогъ уговора мора да има и дужности неке.

§ 222.

Дотична властъ или судъ наименоуе и заклинѣ посредственика, па зато е нѣгова сведочба пуноважна предъ судомъ.

§ 223.

Осимъ тога посредственикъ познае робу, а то е нешто главно, ерѣ е познаванѣ робе одвѣиъ тешко а може се научити само после многогъ упражняваня, па зато садѣ у великимъ трговачкимъ варошима има посредственика за сваку сорту робе.

§ 224.

Посредственику законъ строго забраиоуе трговати, ерѣ се иначе не би могло веровати нѣговой сведочби; оиетѣ зато посредственици налазе начина, да обиђу оваи законъ.

§ 225.

Услуга се тражи одъ посредственика:

- 1.) Кадѣ се трговицу нагомилаю послови;
- 2.) Кадѣ трговацъ ниѣ познатѣ са обичаима пѣяце, или кадѣ е пѣяца врло удалѣна.

ГЛАВА XXI.

О кнѣговодству.

§ 226.

Точно рачуноводство о приманю и издаваню одъ преке е потребе свакоме опомъ, кои оће поштено да ради свой посао; безъ рачуноводства никако неможе да буде фабрикантъ и трговаць, кога су послови многостручни и заплетени.

§ 227.

Кодъ рачуноводства или тако званогъ кнѣговодства нужно е, да трговаць своя приманя и издаваня у свако доба брзо и точно сравнити може.

§ 228.

Да би могао трговаць саставити рачунске изводе, мора да има прегледа одъ свою свои трговачки послова.

§ 229.

Бележница (меморіалъ, страца, приманота) зове се она кнѣига у кою се редомъ бележи свакій догађай раднѣ.

§ 230.

Просто или немачко кнѣговодство може да се употреби само у оной трговини, где нема врло заплетени послова. Изъ бележнице у простомъ кнѣговодству одма и лаво се могу извући повери-

тельи и дужници, станѣ готовине и колико робе има у трговини. Ово просто књиговодство није доста точно ни за фабриканте, ни за оне трговце, кои многостручне послове раде, ерѣ они мораю знати, како стое са своимъ пріятельима съ којима раде и шта имаю одъ сваке поедине робе; а ову цель могу текъ докучити са двогубимъ или италијанскимъ књиговодствомъ, а јошъ лакше са францускимъ и енглескимъ књиговодствомъ.

Двогубо или италијанско књиговодство особена је наука, о којој ће мо овде само нека најглавнија правила споменути.

§ 231.

Главно је у двогубомъ књиговодству, да свако лице и свакиј рачунъ има одговарајућегъ свогъ дужника или поверитеља и да свака сума, која се бележи у конти (партіи; рачуну) главне књиге као поверитељ, у другој одговарајућој конти мора да стои у противу-положеномъ свойству као дужникъ и обратно.

§ 232.

Главна књига (партіалникъ) она је, која показује станѣ трговине у краткомъ прегледу са поединимъ контама. Ову књигу точно и добро водити, то је највећа вештина у трговца.

§ 233.

Дневникъ (журналъ) она је књига, која се саставља изъ бележнице и књиге за касу (готовину), кадъ изъ оби ови помоћни књига скупимо ове суме, које принадлеже една другој. Овако се свакиј месецъ бележе суме у дневникъ, па се онда преносе сходнимъ начиномъ у главну књигу.

Ако је дневникъ чисто и точно вођенъ, ако у њему нема страна празни, замрљани, листова вађени

и кадъ нема надметака, онда има предъ судомъ полудоказану силу. (У другимъ земляма има силу полудоказну дневникъ заедно са главномъ кнѣигомъ).

§ 234.

Осимъ именовани кнѣига јошъ и ове су потребне:

- 1.) Кнѣига за улазакъ и излазакъ робе, где свакај часть видимо, одъ кое робе јошъ имамо, и шта смо на свакој роби добили или изгубили;
- 2.) Кнѣига за касу (готововину) изъ кое увекъ знамо, колико имамо готовогъ новца;
- 3.) Кнѣига у коју преписуемо (копирамо) свако наше писмо;
- 4.) Кнѣига у коју преписуемо сваку нашу меницу;
- 5.) Кнѣига за калкулацио;
- 6.) Кнѣига за фактуру.

ГЛАВА XXII.

О презадужености, (банкротству и фалименту)

§ 235.

Кадъ трговаць ние у станю, да дугове свое подпуно исплати, па ово свое ставъ явно пріяви суду, онда се о нѣму вели, да є презадужень (банкротъ или фалитъ).

§ 236.

Презадуженость може се опростити и ние безчастна, кадъ є фабрикантъ или трговаць споляшнѣимъ несрећнимъ догађаима и безъ свое кривице дошао до тогъ стая, да не може подпуно измирити свое поверителѣ. У овомъ случаю презадужености не губи трговаць име поштеногъ човека, ерѣ є цель трговине надежда у добитъ, али та се надежда не испуњава увекъ, а може бити и несрећни случаєва, коє нико ние у станю да предвиди.

§ 237.

Непоштена є презадуженость, кадъ є трговаць пропао своємъ кривицомъ, или ако ю є привео преварномъ намеромъ. Дакле непоштена є презадуженость, коя проязлази изъ неуредности, незнања, невештинне, нерасудности, небрежливости, раскоштва и т. д.

§ 238.

Како види трговацъ, да е презадуженъ, одма мора власти да преда све, што годъ има, а власть ће да поравна иманѣ действительно и страдателно.

§ 239.

Мораторія е писмено дозвољѣнѣ причеканя, издато одъ власти поштенѣмъ трговцу, кои е безъ свое кривице дошао у презадужено стаѣ, да би онъ имао времена исплатити свое дугове и да би се спасао одъ гонѣня пизмени поверителя, докъ дође у положенѣ, да самъ изравна своя примана и давана.

§ 240.

Трговачка презадуженостъ обично се свршава са поравнанѣмъ, съ коимъ презадуженый долази у стаѣ, да свой трговачкѣй посао опетъ може радити, али у манѣмъ пространству, или да отвори нову маню трговину. Свака скоро држава има законъ о презадужености, по комъ се могу странке поравнити. А пре него што би предао фабрикантъ или трговацъ свою вересію у руке коекакови пуномоћника, воли се и поравнити, еръ тако обично вољъ пролази, него кадъ чека на лаганыи коракъ судскогъ расправляя.

§ 241.

По законима о презадужености влажѣ се поступа са фабрикантима и трговцима, него-ли са онима, кои не раде трговину. Узрокъ е овоме предпоставляѣ, да су фабрике и трговине подложне вебой несрећи, него икоє друго грађанско занимаѣ.

§ 242.

Фабриканту и трговцу, кои ради са странѣмъ

земляма, нужно е, да познае законъ о презадужности у тимъ земляма, ерь по нѣму мора да се управя у даваню кредита. У оной земли, где се строго не држи правда у случаю презадужности, тамо е кредитъ несигурашь, ерь се тамо морамо ослонити само на добру волю или поштеиѣ дужниково.

ПЕТЫЙ ДЕО.

ГЛАВА XXIII.

О трговачкой политици у обште.

§ 243.

У прошла времена сматрали су владоци трговину као изворъ, изъ когъ су се само они богатели, а нису се сећали, да е трговина темель благостани државногъ.

За обште трговачке интересе најпре су радиле приморске трговачке вароши. Првуй намъ е за то примеръ у историји, савезъ тирскогъ краля Хирама са краљемъ Соломономъ.

§ 244.

Картага била е прва трговачка држава, која е зато отимала землѣ, да би могла съ њима сигурније и пробитачније трговати; али горко е платила искуство, да страсть осваиваня не доликуе трговачкой држави.

§ 245.

Римска држава никадъ ние имала правогъ духа трговачкогъ, но само отимачкогъ. Римски владоци мотрили су само на доходакъ ђумручкѣй, а њини трговачки трактати нису били уговарани зато, да подпомогну трговину, но да само подярмени народи неби могли трговати.

§ 246.

Феудална система сасвимъ е упропастила и трговачку политику и саму трговину, па зато и ние цветала трговина у ни єдној држави, која є постала одъ времена преселяваня народа.

Ни помислити се неможе, да є могуће процветанъ трговине у држави, где боляри угнетаваю све друге жителъ.

§ 247.

У среднѣмъ є веку римска црква издала неке законе, да є грехъ позаймљиванъ новца на интересъ. Ово є яко шкочило трговини, єръ ко є онда новца требао за трговину, морао є позаймити одъ Еврея, а ови претеранимъ лихонимствомъ нису дали трговцу христїанскомъ да главу дигне.

§ 248.

Ханза или ханзеатскїй савезъ био є савезъ између више немачки вароши за заєдничку обрану и нападанъ. Найпре су се удружили те вароши, да осигураю свое трговачке путове, а доцнїе гледале су, да подигну свою мануфактурну трговину. Овай се савезъ држао трговачке политике, каква донде јошъ ние била позната у свету. Ханза постала є у 13. веку (1239. и 1241. године).

§ 249.

Владаоци европски у првој половини 16. века били су непријатељи ханзеатске трговачке политике. Царъ Карль V. и енглеска краљица Елисавета први су отели одъ Ханзе нека права.

Ханри IV. и црговъ министаръ Силїй, пайпре су се старали, да за трговину у Француској израде неке користи.

§ 250.

У половини 17. века утврдила е Енглеска законный актъ за пловитву, а цель тога ние била само пловитба, но да би трговина између Енглеске и нѣни населбина остала у рукама енглескогъ народа.

§ 251.

Владаоци немачки ништа нису марили за трговину; они изпразнише свое хазне купуюћи француску робу, а мануфактуре у Немачкой много су страдале одъ вечите промене у модама.

§ 252.

У Шпаньолской врло е рыво стаяла трговина, ерь е велика пореза убияла занате, а трговина прелазила е у руке странаца. Шпаньолски владаоци задовољни су били, кадъ су само доста имали изъ Америке злата и сребра, коимъ су потребе животне и раскошлука свогъ плаћали.

§ 253.

Турска, кадъ е разорила Византиско и Србско царство, верозаконимъ и политичнимъ угнетельмъ християнски свои жители изгубила е изъ вида све трговачке користи, кое е имала у красномъ положеню свои области. Кадъ іой патрашке пође срећа у воєваню, принуђена е била са другимъ силама правити трактате, кои показую славость и никаква начела у трговачкой политици. Ови іой трактати іошъ и данасъ прете пропашићу нѣне славе трговине и радиности.

§ 254.

Одъ прошлогъ века до данасъ много се коешта изменило. — У Европи редакъ е садъ владоць, кои се не би трудио, да подигне трговину и

радиность у своіой земљи, макаръ и да не бира свакій одъ ови владоца за ту цель найсходнія средства.

§ 255.

Колоніална трговина текъ одъ половине прошлогъ века почела се дизати.

§ 256.

Трговачка политика може се сматрати као една сасвимъ нова наука, о којой садъ већъ промишля свака влада. — Последниѣтъ века много е ратова било само збогъ трговине.

§ 257.

Трговачку политику не мора знати само владоць, но и трговци и фабриканти, којима е то врло нужно, да би се знали владати у своимъ трговачкимъ предузимањима и да би могли зрело судити о добримъ и рђавимъ трговачкимъ законима.

ГЛАВА XXIV.

Обшта трговачка политика односно на трговину са производима.

§ 258.

Сваки е предметъ трговине производъ природе, на комъ е више или мањ радила вештина людий. Изъ овогъ се види, да сва трговина неке земљ предпоставља произвођењ природне робе.

§ 259.

Трговиномъ најсигурнија е она земља, где е трговина са производима, еръ тамо ће увекъ доста бити и унутрашњ и стране робе.

§ 260.

Да би се много производило, мора се предпоставити:

- 1.) плодна земља, и
- 2.) прилежностъ народа, кои ради ову земљу.

Главна е вештина у политици трговачкој, заинтересирати народъ, да изъ своје земљ црпи добита, колико е могуће највише.

§ 261.

У старо доба ратари су били ровови, као што е то и садъ јошъ у некимъ назаднимъ државама а особито у населбинама.

§ 262.

У земљи, где є умерена пореза, прилежни є ратарь, него-ли у оной земљи, где є врло мала пореза или никаква. Претерана пореза убия ратара, а мала пореза ние узрокъ, но само следствие общегь рѣвогь станя.

§ 263.

Ратарство се диже онда, кадъ се одъ нѣга од-вое грађански занати, кадъ є размера између ратара и варошана и кадъ є лапа проодня природни производа.

§ 264.

У онимъ земляма, где се са робовима насилно обделава земля, увекъ има веѣа залишность естива, него што народъ потребує, а то зато, што су оваке земљи обично слабо населѣне.

§ 265.

Мануфактуре, фабрикe и међу-трговина могу се превуѣи изъ єдне државе у другу, али трговина са производима донде остає у држави, докле ова има прилежне руке. Међутимъ може и да се смањи извозъ производа, а да се опеть благостанѣ у народу диже и то онда, кадъ се зато мањ извози, ерѣ се више у самој земљи троши.

§ 266.

Ратарство се диже свакомъ приликомъ, коя чини, да се више троши у земљи. Н. п. кадъ брзо расте број жителя у варошима; кадъ се дижу вашарске пѣце и т. д.

§ 267.

Рударство тамо є важно, где се оно тога занимаю многи люди. Руде єсу:

Нач. науке о трговани.

1.) Земля (као: иловача, смоляча, порцеланска земля и т. д.);

2.) Камень (као: драго каменъ, воденично каменъ, каменъ за косиръ, гипсъ, алабастеръ, мермеръ, кречъ, креда и т. д.);

3.) Соли (као: камена со, шалитра, стинса; витриоль и т. д.);

4.) Горела руда (као: каменный угльнь, сумпоръ, земляна смола и т. д.) и

5.) Метали (као: платина, злато, сребро, бакаръ, коситеръ, гвождѣ и олово) и полу-метали (као: цинкъ, жива, кобалтъ, висмутъ, руменица и т. д.).

§ 268.

Шкодљива є предрасуда, кадъ се мисли, да се може обогатити народъ, вадећи само злато и сребро изъ рудоконьни, а да при томъ пренебрегне друге послове. — Шпаньолци најболъ су искусили, како є то убитачно, еръ злато и сребро одма прелазу у руке онога, кои є већъ у станю да подмири потребе други людій.

ГЛАВА XXV.

О трговачкой политизи односно на колоніялну трговину.

§ 269.

Населбине или колоније су земљ населбне одъ страногъ народа, одъ когъ и зависе. — Трговачке населбине су оне, које су у удаљной земљи трговине ради устројене одъ некогъ народа.

§ 270.

У стара су времена трговачке населбине имали: Картагенци, Грци, Римљани а доцније Венецијанци; у новія времена устроили су у Америци, Источной Инди и т. д. трговачке населбине: Шпаньолци, Португизи, Французи, Холандези, Данци и Енглези.

§ 271.

Цель е населбина:

- 1.) Да се добию они производи, кои нема у отачеству;
- 2.) Да отачество сувишне своје производе тамо продати може.

§ 272.

Равнотежа или биланца трговачка показуе разлику у вредности извоза и увоза неке земљ.

§ 273.

Све оне државе, које имаю трговачке населбине, држе се тогъ начела, да раде трговину до свои населбина и на трагъ до отачества само на лађама отачествени трговаца. Кадъ неби туђимъ трговцима забранѣно било тамо трговати, одма би у вредности пала европска роба у населбинама, па тако би населбине добиле превагу надъ отачествомъ.

§ 274.

У тесной связи са колоніалномъ трговиномъ стаяла е трговина са црнцима (нигрима). Ови купљени робови радили су у населбинама најтеже ратарске послове, а сматрали су се горе одъ стоке. — Скоро сви изображени народи следую садъ већъ примеру Енглеске и Данске, које су 1804. године забраниле трговину са црнцима.

ГЛАВА XXVI.

О трговачкой политики односно на мануфактурну трговину.

§ 275.

Мануфактуре есу главно средство у яко населѣнимъ државама, да би се рано радный сталезъ жителя, зато и есу мануфактуре првый узрокъ, кои побуђуе обртъ.

§ 276.

Манѣ државе мораю повући свою трговину изванѣ землѣ, а велике државе могу да се задовољѣ и са своимъ мануфактурама.

§ 277.

Найвећу користь дае унутрашня мануфактура, ерѣ е стална, а спољашня изложена е разнимъ изменама.

§ 278.

Да би напредовао извозъ мануфактура, пре свега е нужно, да е ефтина падница. А то зависи:

- 1.) Одъ садашнѣ цене ране;
- 2.) Одъ течайни монета;
- 3.) Одъ државне порезе;
- 4.) Одъ важине државни монета и
- 5.) Одъ начина, како се израђуе првый посао око робе.

Друга е точка, коя олакшава извозъ, да су мануфактуре добре, а то оцетъ зависи одъ ови околностей:

- 1.) Да су први матеріяли добри;
- 2.) Да разне послове око мануфактуре израђую разна лица;
- 3.) Да се брижљиво мотри на раднике, како да се не догоди каква превара;
- 4.) Да мануфактуристе за неће благо сматраю поштень и веру, него найвећу срећу;
- 5.) Да су машине усавршене и
- 6.) Да су радници слободни люди.

§ 279.

Оне су мануфактуре најглавнѣ за сваку земљу, кое потребуе највелий део жителя.

§ 280.

Мануфактурама шкоди, ако ѿ гради самъ селякъ, а полезно е, ако се селякъ навикне на чистоту и на благостанъ.

§ 281.

И оне мануфактуре, кое производе рову за раскошность богати людѣй, одъ велике ползе могу бити некой земљи, али треба да постоје само у великимъ варошима.

§ 282.

Важне су околности за фабрике:

Горелый матеріялъ за ватру, т. е. дрво, каменный углѣнь и т. д., ерь где е мало дрва и где нема каменогъ углѣна, тамо тецкво може да постои фабрика.

На добре друмове, канале и на сва средства за пренашанъ яко валя да мотри свака мудра влада.

Где се брзо диже ратарство, тамо не валя устроивати фабрике, ерь неће бити ефтини радника;

на другимъ опетъ местима народъ е лень и немар-
лывъ.

§ 283.

Обично бива, кадъ влада намерава заштитити ма-
нуфактуре, да на исте намеће великій ђумрукъ, ако
сноля долазе, или да сасвимъ забрани увозъ. Овимъ
поводомъ постае криюмчарска трговина.

§ 284.

Монополи или повластице одъ велике су ште-
те, еръ повластникъ се не труди, да гради најволю
робу, почемъ зна, да в другій несме градити. — За-
то би ваяло, да владе издаю монополе и патенте
само за изналагае, и то на кратко време.

ГЛАВА XXVII.

О трговачкој политици односно на међу-трговину.

§ 285.

Међу-трговина основана је на множини и многостручности робе, која долази у једно место, тако, да се тамо сваки трговац робом снабдети може.

§ 286.

Из искуства се зна, да сопствена трговина унапређује међу-трговину, дакле не ваља дизати међу-трговину на штету сопствене трговине.

§ 287.

Међу-трговина не може да обстане у оним местима, где је велики ђумрук на увозну и извозну робу.

§ 288.

Међу-трговину треба да подпомаже сопствена трговина, ер ња сама набављачка и одправљачка трговина није у стању, да је подигне.

§ 289.

Некад су мислили људи, да су вашари и панађури најбоље средство, да се привуче међу-трговина, али то је погрешно мишљење, ер се међу-трговина стани само на оној пјаци, где куповање и продавање није везано за одређено време, по-

чемъ страный трговаць тражи ону ціяцу, где увекъ налази робу.

§ 290.

Найболѣ є средство, да се подигне међу-трговина, кадъ іой се не меѣу препоне на путь. Редко є одъ ползе, кадъ се влада уплеће у трговину, ерь она по положеню своемъ обично пріятельствує само поединимъ лицами.

§ 291.

Следство међу-трговине є яка новчана радня, коя се найболѣ подпомаже са банкама.

§ 292.

Свака влада греши, коя мисли, да ће тако да подигне међу-трговину, кадъ странацима меѣе препоне на путь а за уроѣнице олакшаня дає; онда ће странаць тражити робу на другомъ месту и наѣи ће є, а неће куповати робу, коя є одвекъ скупа.

§ 293.

Међу-трговину подпомаже и подиже одправлячка трговина, ако є ова поштена, сигурна и ако ние скопчана са многимъ спореднимъ трошковима.

ГЛАВА XXVIII.

О трговачкој политици односно на пловитбу.

§ 294.

Народъ, кои има морску трговину, треба да е ради на своимъ лађама. Енглеска најболъ ради морску трговину а то има да благодари закономъ акту пловитве одъ године 1660., којимъ се пристаништа енглеска затвараю странимъ лађама.

§ 295.

Свакиј народъ не може да подигне своју пловитбу до такогъ високогъ степена, еръ многе су околности, које пловитби на путъ стаю, а главна е та, кадъ нема доволно добре лађарске яшије.

§ 296.

Народъ, кои има населбине, мора тамо самъ да пренеси робу на своимъ лађама, ако неће, да савъ добитъ пређе у стране руке.

§ 297.

Са великимъ добитомъ скопчана е радња возичка на мору, а у едно осигурава яку пловитбу ономъ народу, кои е ради.

§ 298.

Трговачка политика сваке приморске државе, треба да се стара за добре морнарске школе у ко-

има се извештаваю ваљани морнари и где се учи, како се највољ граде лађе.

§ 299.

Отворено море (удалѣно одъ обале) нема господара, зато може сваки пловити по њму.

§ 300.

Право неутралне заставе оно е право, да еданъ народъ слободно може пловити, кадъ друга два народа имаю међу собомъ ратъ. Лађа са неутралномъ заставомъ ослобођава и непријатељско добро, ако се ово не састои изъ ратногъ матеріяла.

§ 301.

Велика морска трговина мора да има снажну и добру суву и морску војну силу. — Холандска, која на концу прошлогъ века није имала довољну војну силу, изгубила е збогъ тогъ многе своје населбине. — Исто тако и морскій риболовъ зависи одъ војне силе.

§ 302.

Тешко е основати и обдржати морску војну силу. Лађе се кваре, морнари еднако мора да се упражњаваю, а то стае грдие новце. Осимъ тога врло су ретки добри управитељи (адмирали) морске силе.

§ 303.

Мале државе, које морску трговину имаю, не могу да се владаю по овимъ начелима трговачке политике, већ се управљаю по околностима.

ГЛАВА XXIX.

О трговачкој политици односно на разна помоћна средства трговине.

§ 304.

Банке су помоћно средство трговине за олакшањ исплаћивања. Држава мора да мотри, да се одржи кредитъ банака, зато не сме да води ратъ са банкиотама или да се упушта у друга каква опасна предузећа.

§ 305.

Папирный новацъ, кои нема никакву унутрашню вредностъ, рђаво е помоћно средство за трговину, а жалостна искуства, — особито прошли 70 година — побили су му поверењ. Ако кои папирный новацъ уђе у окреть збогъ лакшегъ прелоша, то е обично папирный новацъ оне државе, коя стои у вольмъ кредиту.

§ 306.

Поште важно су помоћно средство трговине. Дилижанс-пошта олакшава преносъ робе одъ велике вредности а незнатне тежине.

§ 307.

Бвтино, лако и удобно путовањ найвише диже трговину, зато е една одъ главни дужностій државе, да се о томе брине.

ГЛАВА XXX.

О трговачкој политици односно на ђумрукъ.

§ 308.

Било е време, кадъ се мислило, да валя за трговину, кадъ нема ђумрука; али доцнѣ увидило се, да е та мисао сасвимъ погрешна.

§ 309.

Предмети ђумрука и самъ начинъ, како се узима, треба да е тако удешенъ, да не смета трговини.

§ 310.

Ђумрукъ не валя да се узима одъ најпуждни потреба, но само одъ предмета раскошности (луксуса).

§ 311.

Начинъ, како се плаћа ђумрукъ, треба да е сасвимъ простъ и лакъ.

§ 312.

У новія времена државе почеше сматрати ђумрукъ као средство, коимъ трговачка политика по најбольшимъ начелима руководи трговину.

У трговини са производима одъ велике е важности ђумрукъ, еръ њимъ се може учинити, да се по потреби увозъ или извозъ подигне или спречи. Сировый матерјалъ за мануфактуре и семе за сеянь

не сме да плаћа ђумрука. — По менюћимъ се околностима треба увекъ и ђумручке таксе да се измене.

§ 313.

Високе ђумручке таксе шкоде, еръ даю повода криюмчарењу (шверцованю), кое вељу штету чини држави, него спуштене ђумручье таксе.

§ 314.

Ние увекъ добро оно начело, по коме држава забранюе извозъ сирове или полу-израћене робе, да тимъ оживи унутрашню радиность; еръ по положаю землѣ може бити, да земля има много одъ некогъ производа, а да га нису у стакю израдити мануфактуре, кое се у земљи налазе.

§ 315.

Ђумруци нису само зато, да даю трговини правацъ, но да би држава имала прихода, и да би се подигла унутрашняя мануфактура надъ спољашньомъ.

§ 316.

Много се може научити изъ разни ђумручки система. — Негде видимо, да се високимъ ђумручкимъ таксама тело учинити, да нека мануфактура не улази у землю али узалудно; а болъ би било одклонити препреке, кое стое на путу унутрашньої мануфактури, па би се ваљда онда могла успоредити са спољашньомъ и у добротѣ и у цени. — И то е велика погрешка, да, кадъ е еданиуть ђумручка такса начинѣна, нико се више не врине о томе, да е валя по времену и околностима преиначити.

ГЛАВА XXXI.

Обште приметбе о трговачкомъ праву.

§ 317.

Трговина є єдна одъ найважни грађански радњи у држави, зато би валяло, да се законодавна властъ више за ню брине. — Сви су трговачки законици недостаточни, ако изузмено Велико Британскій, Францускій, Прайскій и Саксонскій.

§ 318.

Новіе европске државе грађене су на развалинама римскогъ царства, а пре су већъ имале законе, него што су и помислили на трговину; зато имъ и єсу закони недостаточни и много пута мораю се обраћати старомъ римскомъ праву.

§ 319.

Свакій трговачкій посао предпоставля уговоръ, али где є жива трговина, мора бити овакавъ уговоръ кратакъ и безъ многи формалностій. У римскомъ праву много се говори о уговору, али у њму нема ништа о трговачкомъ уговору, а то є зато, што старя Римляни нису доста познавали трговину, па се на ню нису сећали ни у законику.

§ 320.

Што се већма распространява трговина, у толико заплетени и тежи биваю парнични случаєви.

Зато садъ свака држава гледа, да изда посебне законе и судске поступке о меницама, осигураваньима, посредственицима, презадужености и т. д.

§ 321.

По околностима меняю се и трговачки закони, ерѣ временомъ постаю неупотребими. Законъ, кои е данасъ полезаяъ, сутра може бити шкедљивъ.

§ 322.

Сви трговачки послови еданъ другоме паличе у главномъ, зато су се за известный постунакъ одавно већ с'единили трговци свою изображени држава и то безъ нагона и помоћи закона.

§ 323.

Темель е трговине кредитъ или добра вера. Са или безъ закона неке бити поштованъ онай трговаць, кои се не држи онога, што оће кредитъ или добра вера.

§ 324.

Собствене свое користи ради свакомъ трговцу мора бити свето, да га сви сматраю за поштена човека.

§ 325.

Закони прописую многе формалности око уговора, да би ови предъ судомъ вредность имали. Али трговаць у многомъ послу мора брзо да ради и принуђенъ е да се отресе одъ многи закони формалностей, зато и есу трговачки уговори врло кратки и яко се разликую одъ прави закони уговора.

§ 326.

При устменимъ договорима трговца единый е

сведокъ посредственикъ; у писменимъ погодбама обични су сведоци трговца нѣгове кнѣиге и писма.

§ 327.

Трговачке кнѣиге кодъ свою судова имаю велику доказну, или баръ полудоказну силу. Кадъ судъ оће да извиди истину о парничномъ случаю, онда то може да види изъ кнѣиге, у кою се преписую сва писма, изъ кнѣиге, у кою се преписую све менице, изъ дневника, главне кнѣиге или конто-корента и изъ кнѣиге, у којој е бележенъ улазакъ и излазакъ робе, предпоставляјући, да су ове кнѣиге вођене по известной точной системи, да у главной кнѣизи, дневнику и бележнику робе нема избрисани и изгребени речи и цифри, или страна празни, замрвани, листова вађени и да нема надметака.

§ 328.

У старо доба непозната су била разна измишљања и помоћни послови, кои служе за олакшање у трговини. После су били ови помоћни послови прости. Али како сваки данъ бива трговина заплетенія, исто тако и ови послови постаю заплетени. Законодавна власть мало се старала за трговину, зато су се трговци владали по ономъ, што зактева одъ њи кредитъ или добра вера. Тако е постало међу трговцима менично право, безъ да су съ почетка знали судіе и адвокати, да има меница.

§ 329.

Трговци међу собомъ имаю свое трговачке обичае (*usage*), које свуда единако употребљаваю трговци целогъ света.

§ 330.

У трговачкимъ обичаима оскудева јошъ и то:
Начела науке о трговини.

1.) Што нису онако као други закони скупљени у једну књигу;

2.) Што и сами трговци незнају све обичае, па се зато у многимъ приликама догађају распре;

3.) Што све власти јошъ нису потврдиле трговачке обичае.

§ 331.

Када се међу трговцима породи распра, онда свакој одъ њи тражи писмено миѣнје (рагере) одъ други трговаца, па када се сви сложе у истомъ миѣнју, онда е стваръ коначно расправљена; ако не, онда иде на судъ.

§ 332.

Адмиралски или консулски судови есу трговачки судови, какви има у свакој воле трговачкој држави. Они суде просто само у трговачкимъ парницама, о асекурацијма, о морској несрећи и т. д.

§ 333.

При решавању трговачки парница треба запитати само здравъ разумъ и мотрити на то, што представља кредитъ или добра вера, а по упознатомъ послу, што би сами ми, — да смо парнична странка, — очекивали одъ кредита друге странке, или што би сами чинили да смо у истомъ положенју.

§ 334.

Правый и најпоузданый е онај трговачкый обичай, кои најболь одговара кредиту.

